

SZAKDOLGOZATÍRÓK KÉZIKÖNYVE

BEVEZETÉS a TUDOMÁNYOS SZÖVEG ÍRÁSÁBA

BEVEZETÉS A TUDOMÁNYOS SZÖVEG ÍRÁSÁBA
Szakdolgozatírók kézikönyve

KÖRTVÉLYESI ZSOLT

BEVEZETÉS
A TUDOMÁNYOS
SZÖVEG ÍRÁSÁBA

Szakdolgozatírók kézikönyve

A jegyzet az ELTE tankönyv- és jegyzettámogatási pályázatán elnyert forrás felhasználásával készült.

© Körtvélyesi Zsolt, 2018

ISBN 978-963-489-049-2

 E L T E
EÖTVÖS
KIADÓ www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Társadalomtudományi Kar dékánja

Projektvezető: Sándor Júlia

Kiadói szerkesztő: Kiss Ernő Csongor

Tipográfia: SzépKönyvek

Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

Nyomdai kivitelezés: Multiszolg Bt.

TARTALOM

Szerzői megjegyzések.....	7
Mindenekelőtt: az idő	11
Témaválasztás és kutatási kérdés/hipotézis	13
Kutatás	25
Forráshasználat: idézés és hivatkozás.....	43
Az írás: a dolgozat felépítése és elkészítése	51
Ajánlott irodalom.....	63

SZERZŐI MEGJEGYZÉSEK

Egyetemi hallgatóként számos alkalommal kell tudományos igényű szöveget írni. Ez a kézikönyv ehhez kíván támpontot adni, törekedve a rövid, érthető áttekintésre. Mindezzel távolról Pázmány Péter hagyományát folytatjuk, hogy egy „tudományos igazságokra vezérlő kalauz”-t adjunk azok kezébe, akiknek egyetemi közegben kell kutatáson alapuló írásművet írniuk. Bár az alábbiak olvashatóak általános útmutatóként, elsődlegesen az ELTE TÁTK nemzetközi tanulmányok képzésben az elmúlt évek során született szakdolgozatokból leszűrt tapasztalatokból indul ki, és az ott észlelt leggyakoribb hibák elkerüléséhez kíván segítséget nyújtani. A leírás tehát annyiban általános (vagy általánosítható, legalábbis a társadalomtudományi és kapcsolódó területekre), amennyiben ezek a problémák általában jellemzik a hallgatókat. Ezért köszönjük valamennyi hallgatónkak a részvételt – nélkülük bizonyosan nem született volna meg ez a munka. Egyúttal kérünk minden olvasót, hogy írja meg nekünk javaslatait, észrevételeit vagy csak egy rövid visszajelzést arról, hogyan használta a kézikönyvet: eutud@tatk.elte.hu. Hálásak leszünk érte.

A jegyzet Körtvélyesi Zsolt munkája, beépítve a következő intézeti kollégák javaslatait: Beöthy Ádám, Dunay Pál, Kopper Ákos, Kovács Ágnes, Majtényi Balázs, Romsics Gergely, Salát Orsolya, Simon Zoltán, Szalai András, Unger Anna. Külön köszönet Kiss Zsuzsanna lektorként és Wenszky Nóra korrektorként megfogalmazott hasznos tanácsaiért.

Megéri ez az egész?

Bár ez a kézikönyv tudományos dolgozat készítéséről szól, a dolgozatírás során megszerzett tudás és elsajátított képességek a tudományon kívüli világban is hasznosak lesznek. Az életed során várhatóan számos alkalommal kell beleásnod magad új témába. Nagy előnyt jelent, ha minél hamarabb és minél biztosabban tudod feltérképezni, melyek azok a kérdések, amelyeket az adott témával foglalkozók között egyetértés övez, és melyek a legfontosabb, hevesen vitatott állítások; melyek az alkalmazott módszerek, és ezeknek mik az előnyei és korlátai; kik a fontos hivatkozási pontok; milyen jelentősebb műhelyek léteznek stb. A kritikus olvasás hozzásegít ahhoz, hogy értékeld és egymáshoz képest elhelyezd az olvasottakat, és elkerüld, hogy nagyon félrevezessenek. Ha tudatosítod az írás célját és a munka egyes lépéseit, az segít, hogy meggyőző, összefüggő szöveget alkoss. Mindez nemcsak arról győzi meg az olvasót, hogy a következtetéseid tarthatók, hanem arról is, hogy a szerző képes alapos munkát végezni. A jól megválasztott stílus, a gondos szerkesztés, a hivatkozások használata mind segít abban, hogy következetesen és pontosan tudj dolgozni, és hogy visszakereshetően, ellenőrizhetően dokumentáld a munkád, ebben az esetben a kutatási folyamatot. Mindezek alapján másokban az a kép alakul majd ki, hogy hozzáértő, szakmailag megalapozott véleményt, megbízható és hasznosítható eredményeket kapnak – tőled.

részvétel

Gyakran hasonlítják a tudományos szöveg írását egy beszélgetéshez: belépünk egy terembe, ahol már mások beszélgetnek, vitatkoznak, javaslatokat fogalmaznak meg, ahol mi először csak figyelünk, majd később magunk is bekapcsolódunk a beszélgetésbe. Szókratész és Plátón idejében a tudományos diskurzus valóban személyes beszélgetéseken keresztül zajlott – „akadémia” szavunk is a beszélgetés helyéül szolgáló ligetre utal. Ám napjainkban már az írásé a főszerep. Ahhoz, hogy be tudjunk kapcsolódni a beszélgetésbe, először ismerjük meg a hangadókat, és tisztázzuk a saját viszonyunkat az eddigi megszólalókhöz. Karl Popper a tudomány mibenlétéről írott munkájában a tudományos kutatást sakkjátékhoz hasonlítja: ahogy a sakkban konvenciók, játékszabályok döntik el, milyen lépéseket fogadnak el, úgy egy tudományterületnek is bevett módszerei vannak egy-egy állítás igazolására és cáfolatára.¹ Ez a jegyzet ahhoz segít hozzá, hogy elsajátítsd a játékszabályokat, miközben egy téged érdeklő témában képzed magad hozzáértő megszólalóvá.

Élvezd!

A tanulmányaid során az egyik leghatékonyabb feladat vár rád: önállóan dönthetsz, milyen témában dolgozol. Szakmai felügyelet mellett, de alapvetően egyedül jársz utána egy témának. Válassz olyan kutatási területet, amely valóban érdekel. Ekkor tudod igazán meggyőzni majd az olvasót is, hogy érdemes időt tölteni a szövegeddel – magadnak pedig a kutatással. A kíváncsiság és a kutatás öröme² átsugárzik a szövegen,

1 Popper hozzászól: „A tudomány játszmája elvileg soha nem ér véget. Ha valaki egy napon kijelenti, hogy a tudományos állítások nem szorulnak további ellenőrzésre, hanem végérvényesen igazoltnak tekintendők, az kiszállt a játékból.” Karl R. POPPER, *A tudományos kutatás logikája*, ford. PETRI György és SZEGEDI Péter (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1997), 66.

2 Persze az örömteli munka, egyéntől függően, igényelhet „külső támogatást”. Például a csokoládé köztudottan serkenti az agyműködést. Egy tudományos folyóiratban megjelent tanulmány módszertanilag hibás levezetése összefüggést talált a csokoládéfogyasztás és a Nobel-díjak száma között: Franz H. MESSERLI, „Chocolate Consumption, Cognitive Function, and Nobel Laureates”, *The New England Journal of Medicine* 367 (2012): 1562–1564. (Ha érdekel, keresd ki a cikket, és dönts el, van-e benne módszertani hiba.) Ausztráliában az RMIT egyetem kutatói olyan betűtípust („Sans Forgetica”) dolgoztak ki és tettek elérhetővé, amely vizsgálatuk szerint segít, hogy memorizáld a jegyzeteidet: <http://sansforgetica.rmit/>. Ha sokat böngészel, a fókuszálást elősegítő, zavaró elemeket kizáró böngésző-kiegészítők lehetnek hasznodra.

és könnyebben magával ragadja a szkeptikus olvasót is. Élvezd a függetlenséget, és azt, hogy most egy téma kapcsán kiélheted a megismerés és az igazság keresésének vágyát, utánajárhatsz, mennyire tarthatóak a viták során elhangzó érvek, és saját meggyőződést alakíts ki – majd ezek alapján további megválaszolandó kérdéseket fogalmazz meg. Engedd, hogy a kíváncsiság vezessen!

MINDENEKELŐTT: AZ IDŐ

Időben. Témavezető. Szellős munkaritmus. Határidők.

Az első tanács az íráshoz és tágabban a kutatás előkészítéséhez, hogy érdemes időben nekikezdeni. Ha lehetőség van rá, még azt megelőzően kezdj el gondolkodni, miről szeretnél dolgozatot írni (előadást tartani stb.), hogy az aktív, kutatásra szánt időszak elkezdődik. Például ha ősszel tervezel dolgozatot írni, már nyár elején tudd, nagyjából milyen irányba szeretnél indulni. Szakdolgozat esetén ebben segíthet, hogy már korábbi kurzusokon találkozol olyan kérdésekkel, amelyekről szívesen olvasnál többet.

időben

A témavezető akkor lesz a leginkább hasznodra – és akkor van jobb esélyed, hogy a választott témavezető tud vállalni –, ha legalább fél-egy évvel a megírásra szánt legaktívabb időszak előtt felkeresed. A témavezető feladata, hogy személyes megbeszélések alkalmával tisztázza a kutatás témáját, a hipotézist, átbeszélje a hallgatóval a módszertant. A választott oktató gyakran segítségre lehet a szakirodalom feltérképezésében is. Ugyanakkor a szakdolgozatot te írod, a kutatást te végzed. Használd okosan a témavezetővel töltött időt: készülj kérdésekkel, a dolgozat állásától függően küldd el előre a munkahipotézist, a kutatási tervet, a megírt fejezetet.

témavezető

A kutatás és írás számos elemében kreatív munka. Jó, ha megengedheted magadnak, hogy időről-időre kikapcsolj, másra is szánj időt. Ha korán körvonalazod, milyen irányba indulnál, a nem aktív kutatómunka előtt is tudsz gondolatokat gyűjteni és beszélgetni a témáról, még mielőtt a határidő nagyon szorítana. Jó, ha úgy olvasol és írsz, hogy tudod, nem történik semmi, ha estére nem írsz meg öt oldalnyi szöveget, és akkor sincs tragédia, ha az egész napi munkád csak tágabban hasznosul az írásban. Ha szorít az idő, sokkal kisebb az esély, hogy el tudsz merülni egy-egy szakkönyvben, ahol a szerző fejezeteken keresztül vezet be egy számodra addig ismeretlen területre. Ilyen elmélyedés nélkül ugyanakkor kevés az esélye, hogy feltérképezz egy új világot, megismerd a logikáját, főbb érveit, vitáit és módszereit. Ugyanakkor ne gondold, hogy csak akkor tudsz haladni, ha hosszabb idő van egyben: a kutatásnak számos fázisa van, amikor a rövidebb szabad időt is hasznosan tudod felhasználni.

**szellős
munkaritmus**

A határidő szorítása segítségre is lehet. Ha nem lenne az utolsó két hét, semmi sem készülne el.³ Alább nem szólunk külön az időbeosztásról, mert az nagyon egyéni műfaj: van, aki a kutatási folyamat kezdetétől kerek szövegeket ír, és az idővel arányosan halad maga a szöveg, és van a másik véglet, amikor a kutatás legvégéig csak jegyzetek

határidők

---

3 A Goodreads oldal (<https://www.goodreads.com/quotes/27183-if-it-weren-t-for-the-last-minute-nothing-would-get>; hozzáférés: 2018. 11. 01.) szerint a kijelentés eredetije, jóval szűkebb határidővel, Rita Mae Browntól származik: „If it weren't for the last minute, nothing would get done.”

készülnek, és az írási folyamat az utolsó napokban zajlik. A jegyzeteléshez és az írás folyamatához adunk tippeket, de magadnak kell érezned, hogy melyik módszer áll hozzád közelebb. Az a fontos, hogy jól oszd be az időd. Ezt a jegyzetet úgy raktuk össze, hogy akkor is segítségére lesz, ha már csak kevés időd van. De látni fogod: a jó íráshoz idő kell.

TÉMAVÁLASZTÁS ÉS KUTATÁSI KÉRDÉS/HIPOTÉZIS

Keresés. Érzékeny témák. Körkörosség. Fókusz. Kutatási hipotézis. Kapcsolódó módszertan. Szűkítés. Korlátok. Kohézió. Szűrő. Bizonytalanság. Cáfolhatóság. Érzelem. Indokolás.

Megfelelő témát találni nem könnyű. Nehéz előre megmondani, melyik témában találsz jó terepre: ahol van elég forrás és adat, ugyanakkor nincs annyira feltérképezve, hogy nehéz legyen új dolgot mondani. Vezessen az őszinte tudni akarás vágya, tegyél fel alapvető kérdéseket a téma kapcsán: miért pont úgy történtek a dolgok, ahogy, milyen befolyásoló tényezőket tudsz azonosítani (egyének, intézmények, tágabb környezet), van-e benne valami szokatlan, nehezen megmagyarázható, esetleg morálisan helyteleníthető? Figyeld a részletekre, sokszor azok adnak kiindulópontot új kérdésekhez és megközelítésekhez. A távolból az egész Föld egy apró pontnak látszik (ha egyáltalán látszik), de ahogy közelít egy űrhajó, egyre jobban látszanak a részletek, amelyek révén az egészről is pontosabb képet lehet alkotni. Ilyen a témád is: valami nagyobbról mond el valamit, ha jól választod meg, mely részeit vizsgálod.

keresés

Ha nincs ötleted, miről írsz, iratkozz fel hírlevelekre, kövess a téged érdeklő témákkal foglalkozó szakmai blogokat, olvasd színvonalas újságcikkeket (*Foreign Affairs*, *The Economist*, *The New York Review of Books*, *Le Monde diplomatique* stb.) és szakirodalmat, állíts be értesítést, ha új cikk jelenik meg a témádban stb.! Amint átolvastál néhány jó, a témával foglalkozó írást, jobban el tudod majd dönteni, milyen érdekes és releváns kérdés fogalmazható meg annak kapcsán.

Néhány szempont a választáshoz:

- Még ha egy témáról rengeteget írtak is (ahogy ez általában a helyzet), lehetnek új események, jelenségek, amelyekre még nem alkalmazták a korábban kidolgozott elméleteket. (Például: Mennyiben alkalmazhatóak az Egyesült Államok politikai térképéről szóló leírások Trump korában?)
- A szakirodalom áttekintésekor figyelj a dátumokra. Mikor, milyen kérdések voltak elsősorban napirenden, és most miről zajlik aktív vita? Keress kifejezetten az utóbbi hónapokból, évekből konferenciafelhívást, nézd meg, milyen témában születtek különszámok szakmai folyóiratokban, vagy milyen témákat tárgyalnak a szakmai blogok!
- Az újítás lehet módszertani: a választott kérdés vizsgálatakor olyan módszert alkalmazol, amelyet ezen a területen még nem használtak vagy nem használtak ilyen módon.
- Amit máshol lemaradásnak érzünk, az itt előnyödre válhat. Amikor Magyarországon és/vagy magyarul írsz tudományos szöveget, a dolgotod újítása lehet

egyszerűen az, hogy egy, a nemzetközi szakirodalomban már ismert megközelítést, módszert a magyar helyzetre alkalmazol. (Ebben az esetben figyelj arra, hogy vannak-e olyan előfeltevései az elméletnek vagy módszernek, amelyek nem vagy máshogy teljesülnek itthon!) Ismered-e a vizsgálni kívánt ország nyelvét? Ha ez nem magyar vagy angol, könnyebben tudsz egy általános olvasóközönség számára olyan megállapításokat tenni, amelyet a magyar nyelvű szakirodalom még nem tárgyalt.

érzékeny témák

Vannak országok, ahol a témaválasztásnál a téma politikai érzékenységét is figyelembe kell venni. Törökországban előfordulhat, hogy vád alá helyeznek terrorizmus támogatásért, ha a kurd kérdéstről írsz, mint ahogy Kínában sem a nyugalom garanciája, ha az emberi jogok hazai megsértését boncolgatod,⁴ és Oroszországban is zártak be egyetemet, mert EU-s forrásból a választások tisztaságát vizsgálta. Magyarországon is előfordult, természetesen nem a minőségi sajtóban, hogy tendenciózusan, lejárató szándékkal ismertettek egyetemi kutatási témákat, például a társadalmi nemekkel kapcsolatos dolgozatokat. Ugyanakkor, amennyire lehet, a témaválasztásnál ne ebből indulj ki: vedd komolyan az akadémiai kutatás szabadságát, őszintén és bátran tedd fel a kérdéseidet!

körköröség

Mivel a témaválasztás dinamikus folyamat – a témaválasztástól függ, mit olvasol, ugyanakkor az olvasottak visszahatnak a témaválasztásra –, bizonyos értelemben csak akkor zárul le, amikor kész a dolgozat. Bár valamennyi „üresjárat” – munka, amelyet nem tudsz végül hasznosítani a dolgozatban – velejárója minden kutatásnak. Ám ha túl sokat ugrál a téma a kutatás közben, könnyen azon kaphatod magad, hogy nem haladsz a dolgozattal. A cél tehát az, hogy kellően körülhatárolt témával indulj neki a forrás-keresésnek, és ez tovább finomodjon addigra, amikor elkezded az írást, sőt bizonyos mértékig még az írás közben is.

1. ÁBRA. A KUTATÁS, OLVASÁS ÉS TÉMAMEGHATÁROZÁS KÖRKÖRÖS KAPCSOLATÁNAK SZEMLÉLTETÉSE (SAJÁT ÁBRA)

⁴ Ráadásul ez a fenyegetés nem áll meg az államhatárokon: az Egyesült Államokban több Kína-kutató számolt be arról, hogy figyelemmel kell lennie a kínai kormányzat érzékenységére publikációiban, illetve a kutatása és nyilvános szereplései során, ha nem akarja kockáztatni, hogy többet nem látogathatja meg az országot – amely viszont tudományos karrierjét veszélyeztetné. Isaac Stone FISH, „Why are America’s elite universities censoring themselves on China?”, *New Republic*, 2018. szeptember 4., <https://newrepublic.com/article/150476/american-elite-universities-selfcensorship-china>; hozzáférés: 2018. 10. 05.

Gyakorlati tanács: időben keress fel egy oktatót a témaötlete(i)ddel. Mindkettőtök számára hasznos, ha már előzetesen tudod vázolni, milyen körben mozogna a vizsgálat. Ha ezt leírod, az neked is segít, hogy végiggondold, hol tartasz a témaválasztásban, és jó alkalom arra, hogy előrébb lépj. Az írásba foglalás arra is jó, hogy teszteld, hogy mutatnak papíron a gondolataid.

Mit jelent az, hogy „jól körülhatárolt” a téma, és hogyan lehetsz biztos abban, hogy kellően éles a fókusz? A témameghatározás folyamatát úgy is el lehet képzelni, mint amikor ceruzát hegyezünk: ahhoz, hogy kellően éles legyen a kép, hegyes ceruza kell, ugyanígy meg kell tudni határozni egy apró pontot, amely a dolgozat fókusza lesz. A legjobb módszer, ha találsz egy kutatási kérdést, és úgy építed fel a dolgozatot, mint egy hosszabb lélegzetű választ erre a kérdésre. Sokszor még jobb, ha sikerül a magad számára egy feltevést megfogalmazni. Ez lehet a kutatási kérdés állításként, feltételezés-ként, vagyis hipotézisként megfogalmazva. Szinte minden szakdolgozati témaválasztásnál előfordul, hogy az először meghatározott kutatási kérdés túl tág. Egy túlzottan nyitott végű kérdés gyakran kevés fogódzót ad a kutatáshoz.

fókusz

Példa tág témameghatározásra: „A Trump-jelenségről szeretnék szakdolgozatot írni.” Lehetséges szűkítések: „A fake news szerepét vizsgálom Trump megválasztásában.” Vagy: „Azt vizsgálom, milyen tényezők játszottak szerepet Trump megválasztásában.” Kutatási kérdés: „Milyen társadalmi csoportok szavazati voltak meghatározóak a 2016-os amerikai elnökválasztásban?” Kutatási hipotézis: „Trump megválasztásában döntő szerepet játszottak a leszakadó térségek fehér szavazatai.”

A kutatási hipotézis olyan állítás, amelyet a dolgozat fő célja vizsgálni: tartható, cáfolható, esetleg részben cáfolható, bizonyos esetekben tartható. Annyiban pontosabb hipotézisről, kutatási feltevésről beszélni, mint tézisről és tételről, mert a tudományos módszerből fakadóan a feltett állításról csak a kutatás (illetve a dolgozat) végére derül ki, hogy a választott módszerrel, a választott esetekre vonatkoztatva lehet-e cáfolni, vagy megáll a cáfolatra irányuló kísérletekkel szemben. A legtöbbször meggyőzőbb is olyan szöveget olvasni, ahol a szerző az olvasóval együtt halad afelé a meggyőződés felé, hogy a feltételezés védhető vagy valamilyen okból tarthatatlan, és a bizonytalannal, a feltételezéssel indít – ezzel egyúttal indokolva, miért van szükség az elemzésre. Bár van olyan módszer, amely nem igényli a kutatási kérdés és hipotézis megfogalmazását, az a tapasztalatunk, hogy nagyon nehéz hallgatóként megfelelő kutatási hipotézis nélkül koherens és logikus szöveget, egységes képet mutató szakdolgozatot írni.

kutatási hipotézis

A dolgozat középpontjában állhat például:

- Egy dilemma: Ha leülünk tárgyalni Észak-Koreával, annak lehet legitimációs ereje, ugyanakkor tárgyalással fontos eredményeket érhetünk el. Vagy: Racionális lehet-e egy döntéshozó részéről, ha meggyőzi ellenfeleit arról, hogy alapvetően irracionális döntéshozó (így esetleg jobb tárgyalási pozícióhoz jutva)?
- Egy elmélet alkalmazása: A kutatás újítása állhat abban, hogy egy olyan elméletre épít, amelyet egészen más területen szokás használni.
- Egy vita: Érdemes-e (részben vagy egészben) feloldani / fenntartani / újra bevezetni szankciókat Kubával, Iránnal, Törökországgal, Oroszországgal stb. szem-

ben? Milyen típusú szankció (vagy annak feloldása) lehet leginkább hatékony? Vagy: El kell-e ismerni Koszovó függetlenségét / a palesztin államot stb.?

- Egy gyakorlat elemzése: Milyen előnyei és hátrányai vannak a karrierdiplomata-rendszernek, illetve a politikai kinevezések gyakorlatának? Mitől működik, és hogyan alkalmazható a diplomáciában az a meglátás, hogy a tárgyalások harmonikusabbak, ha azon külső, harmadik szereplő is részt vesz?
- Egy ellentmondás: Például rámutathatsz a látszat vagy a retorika és a valóság közötti ellentmondásra vagy nem kívánt következményekre, a célok és a következmények közötti ellentmondásra.

A felvetést mindig pontosan magyarázd el az olvasónak. Hasznos gyakorlat, ha a központi dilemmát kérdésként és állításként (kutatási hipotézisként) is megfogalmazod a magad számára.

kapcsolódó módszertan

A kutatási hipotézissel szorosan összefüggő kérdés a módszertan. Mivel a társadalomtudományi kutatások szerteágazó módszertannal dolgoznak, itt a módszertan kapcsán csak néhány általános megjegyzésre szorítkozunk. A módszertan (vagy metodológia) nem más, mint az elérhető források, információk összekapcsolása a kutatási hipotézissel – tehát azt kell az olvasónak elmagyarázni, hogy miből tud a szerző meggyőző következtetést levonni arra nézve, hogy a kutatási hipotézise tartható-e, vagy a kutatás eredménye inkább cáfolni látszik azt. A kutatásról szóló részben néhány módszertani kérdésre visszatérünk.

A modellalkotás és -használat irodalmi feldolgozása, avagy az egyszerűsítés dicsérete

„Abban a Birodalomban a Kartográfia Tudománya olyan Tökéletességet ért el, hogy egyetlen Provincia térképe betöltött egy Várost, a Birodalom térképe pedig egy egész Provinciát. Idővel azonban ezeket a Hatalmas Térképeket nem találták kielégítőnek, és a Kartográfusok Kamarája akkora Térképet készített a Birodalomról, amekkora maga a Birodalom volt, és azzal pontról pontra egybeesett. A Következő Nemzedékek már kevésbé kedvelték a Kartográfia Tudományát, s úgy látták, hogy Fölösleges az a kiterjedt Térkép, és nem kis Könnyörtelenséggel a sorsát a Nap és a Tél Zord Hatására bízták. A Nyugati pusztaságokban még maradt néhány Rom a Térképből, most ott Állatok és Koldusok élnek; az egész Országban nincs más nyoma a Földrajztudománynak.

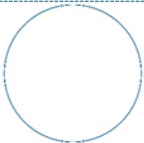
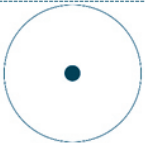
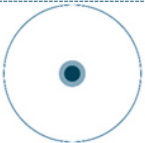

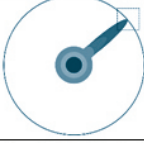

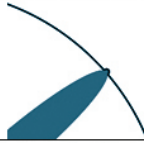
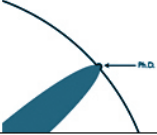

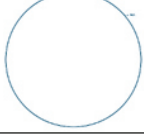
Suárez Miranda: Bölcs férfiak utazásai, Negyedik Könyv, XLV. fejezet, Lérica, 1658.”

BORGES, Jorge Luis. „A tudomány pontosságáról”. Fordította SCHOLZ László. In BORGES, Jorge Luis, *Jorge Luis Borges válogatott művei: A homály dicsérete: Költemények* (Budapest: Európa Kiadó, 2000), 81.

Ahogy a térképnek, úgy a dolgozatnak sem kell mindent lefednie, szükségszerű kihagyásokkal és egyszerűsítésekkel a kutatási hipotézis vizsgálatához feltétlenül hozzátartozó elemzést kell elvégeznie.

Nincs „túl szűk” téma.

A dolgozat fókuszának kijelölésénél az első szabály, amelyet érdemes szem előtt tartani, hogy *nincs túl szűk téma*. Ellenben a szakdolgozók gyakori betegsége a túl tág téma-választás, amely lehetetlenné teszi, hogy értelmes és egyenletes, logikusan felépített

Képzeld el egy hatalmas kört, ami tartalmazza az emberiség összes tudását:	Amikor befejezed az általános iskolát, akkor már tudsz belőle egy picit:	A középiskola végére egy kicsivel többet:
		
Egy alapszak elvégzésével már speciális tudást is szerzel:	A mesterszak során tovább mélyíted ezt a speciális tudást:	A tudományos cikkek olvasása elvisz egészen az emberi tudás határáig:
		
Amikor a határhoz értél, akkor fókuszálsz:	Nyomod a határt néhány évig:	Míg egy nap a határ megadja magát:
		
Ezt a púpot hívják doktorinak (PhD):	Persze a világ most máshogy néz ki a számodra:	Szóval ne felejtse el a teljes képet:
		
Nyomjad tovább!		

2. ÁBRA. MATT MIGHT NÉPSZERŰ ÁBRÁJA AZ ARÁNYOK ÉRZÉKELTETÉSÉHEZ

Forrás: Matt MIGHT, *The illustrated guide to a Ph.D.*,<http://matt.might.net/articles/phd-school-in-pictures/>;

hozzáférés: 2018. 11. 01; magyar fordítás: PREKOPCSÁK Zoltán

http://adatbanyaszat.blog.hu/2010/08/30/kepess_illusztracio_a_phd_rol

dolgozat születésén. Egyetlen mondatra, például politikai kijelentésre vagy pláne jogszabályi rendelkezésre is építhető kutatás, amelyhez ugyanúgy fel kell vázolni a történelmi, fogalmi környezetet, a szakirodalmi háttérrel stb. Mint cseppben a tenger, a szűkre szabott fókuszban megjelenik egy tágabb világ.

Gyakori félelem – amely a hallgatókat arra indítja, hogy tágabban határozzák meg a témát –, hogy esetleg nem találnak majd elég irodalmat. Ha megfelelő helyen keresik, egy kisebb könyvtár fog rájuk dőlni akkor is, ha nagyon szűk területen kutatnak. (Ehhez segítséget nyújt a kutatásról szóló fejezet.) Minden téma „magával ránt” olyan kérdéseket, amelyeket röviden tárgyalni kell, és amelynek kiterjedt szakirodalma van. A legapróbb témát vizsgálva is elő kell venni általánosabb fogalmakat, ezeket

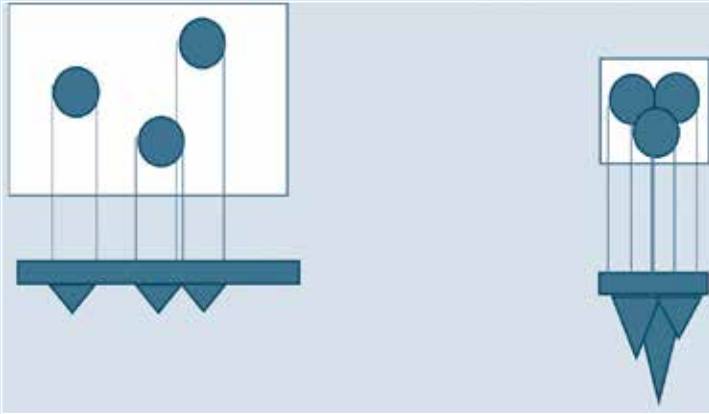
szűkítés

magyarázni, kontextusba helyezni stb. Jogi tárgyú munkákban nem ritka, hogy egyetlen mondatról vagy szóról születnek hosszas elemzések. (Mit jelent például, hogy az Alaptörvény szerint Magyarország felelősséget „visel” a határon kívül élő magyarok sorsáért, szemben a korábbi szóhasználattal, miszerint felelősséget „érez”?) A politikatudományban gyakran használt eszköz a politikusi beszédek elemzése. Ha a kutatás célja, hogy egy adott napon és helyen egy adott politikus által elmondott beszéd egy rövidebb részletét vizsgálja, ahhoz mindig fel kell vázolni a kontextust, ismertetni kell a beszéd célját, hatását, a mögöttes stratégiát, az alternatívákat, a várható vagy mért választói reakciókat. Esetleg vizsgálható az állítások viszonya egyes ideológiai tételekhez vagy normatív, politikai, filozófiai elvekhez. Például hogy megfelel-e a rawlsi igazságosság-fogalomnak egy politikus javaslata stb. Előfordul, hogy érdekesnek talált hírek vezetik a témaválasztást: Kína pandákat adományozott 2011-ben Japánnak; bár a konkrét lépés vizsgálata szűknek tűnhet, annak vizsgálata, milyen megfontolások, viták vezettek ehhez, vagy hogy milyen hatása lehet, könnyedén kitölt egy dolgozatot, és a diplomáciai környezet bemutatása során bőséges szakirodalomra tud támaszkodni a szerző. Mint a pókháló esetén, ha a szerző egyetlen ponton megérinti a hálót, a rezgés számtalan szálon fut végig. Még kellően szűk fókusznál sem mindig egyszerű lehatárolni, mi az, ami szétfeszíti a dolgozat kereteit, és a számtalan forrásból melyiket teheti félre a szerző nyugodt szívvel.⁵

A szűkítés és a „mélység” összefüggő vonásai egy kutatásnak. Az olyan dolgozatnál, amely nem szűkíti le eléggé a fókuszot, a leggyakoribb hiba az, hogy a téma meghatározásával körülírt teret nem sikerül kitölteni. A gond leginkább akkor jelentkezik, ha a tágan megrajzolt témán belül olyan pontszerű bemutatásokból áll a dolgozat, amelyek csak lazán kapcsolódnak, „nem érnek össze”, „lötyögnek” az egyes részek. Erre példa, ha a témán belül túl sok vakfolt marad, lényeges résztémák, kérdések, elméletek, szerzők és művek maradnak ki. Egy-egy esetben persze részletekbe bocsátkozik a szerző, de nem világos, milyen logika szerint választja ki, hogy melyik részkérdést milyen mélyen tárgyalja. Így nem csak az olvasóban marad hiányérzet, de a szerzőnek magának is gondja lesz a következtetések megfogalmazásakor: mi következhet a szerteágazó áttekintésből?

A megoldás a téma szűkítése olyan mértékben, hogy a megadott terjedelmi keretek között a fontosabb elméletek, résztémák is helyet kapjanak. És mivel a részkérdések vizsgálata egymást támogatja, erősíti, a dolgozat kellő mélységben tudja feltárni a kiválasztott területet.

5 Ez részben a kutatási kérdés vagy feltevés kiválasztásának nehézsége: egy-egy konkrét kérdés általában nem vizsgálható elszigetelten, mindig fontos a kontextus, a kapcsolódó kérdések vizsgálata is. Ugyanakkor aligha fér bele egy szakdolgozatba, hogy minden kapcsolódó kérdést kellő mélységben feltárjon. A szerzőnek tudatosan, az olvasó számára is érthetően kell lehatárolnia a témát. Jelezheti, hogy bizonyos kérdésekről hely hiányában nem tud beszélni, azokra csak utal, esetleg további irodalmat javasol az érdeklődőnek. Ennek során arra kell figyelni, hogy meggyőző legyen, hogy ezek a részek elhagyhatók anélkül, hogy a dolgozat logikája sérülne: a hipotézis vizsgálható úgy is, hogy ezt a kérdést függőben hagyjuk, vagy csak röviden utalunk mások álláspontjára.

3. ÁBRA. A FELSZÍNESSÉG/MÉLYSÉG ÉS A FÓKUSZ ÖSSZEFÜGGÉSÉNEK SZEMLÉLTETÉSE (SAJÁT ÁBRA)

Egymással nem érintkező kérdések esetén jóval inkább fennáll a veszélye, hogy sekélyes marad a dolgozat – nem tudunk meg belőle többet, mint egy közepesen informatív újságcikkből. Ha azonban a részkérdések egymásra épülnek, az olvasót már bevezettük a témába, több terünk marad, hogy részkérdéseket, mögöttes kérdéseket kellő terjedelemben tárgyaljunk – valódi „mélyfúrásokat” végezzünk.

A célzott témaválasztás nem jelenti azt, hogy a kérdés más fontos vetületeiről elfeledkezünk. Attól, hogy a terrorizmus elkövetőinek pszichológiájával foglalkozunk, még fontos marad az áldozatok szempontjainak figyelembevétele. Attól, hogy a menekültügy biztonságpolitikai vetületeivel foglalkozunk, még nem szűnik meg a kérdés humanitárius oldala. Ezek azonban a háttérben maradnak. A szűkítést az olvasó számára is könnyen elfogadhatóvá nem úgy tehetjük, hogy látszólag elfelejtjük a többi fontos vetületet, hanem ha a témaszűkítés mellett jelezzük, hogy tudatában vagyunk a vizsgálódásunk korlátainak. Általában a dolgozat bevezetője szolgál arra, hogy a szerző a választott fókusz mellett érveljen: miért koncentrált a kérdés egyes vonatkozásaira, és miért hagyott ki másokat. A kutatás korai fázisától gondoldj rá, hogyan tudod majd indokolni a választásaid!

korlátok

A liftes teszt („elevator pitch”) Könnyen kipróbálhatod, hogy sikerült-e megfelelő témát választanod: beszélj valakivel, aki nem ismeri a témád, és próbáld röviden elmagyarázni, miről írsz kb. fél percben, mintha csak a liftben futottatok volna össze. Ha ennyi idő nem elég, hogy a másik képet kapjon, mit vizsgálnál a dolgozatban, valószínűleg még a magad számára sem tiszta a fókusz.

Az igazi veszélyt a túl tág fókusz jelenti, nem a túl szűk – amely, mint láttuk, nem is létezik. A jól megválasztott hipotézis biztosítja, hogy koherens lesz a dolgozat. Úgy is el lehet képzelni, mint egy mottót, amely minden oldal tetején szerepel, és az olvasónak világos, hogy az adott fejezet, alfejezet, bekezdés vagy mondat hogyan kapcsolódik hozzá. A hipotézis segít elkerülni, hogy a szöveg a téma kapcsán elérhető információk,

kohézió

meglehet, hogy informatív, de cél nélküli felsorolása legyen. A jó hipotézisből levezethető a kutatás és a dolgozat logikája, felépítése. Végül, a jól megválasztott hipotézis segít megírni a konklúziót: a dolgozat végén nincs más dolgunk, mint az összegyűjtött és bemutatott információk alapján megválaszolni a kérdést: tartható-e a hipotézis.

Mitől lesz összefüggő szövegünk? A jó hipotézis olyan madzag, amely összefűz.

„Ha sok cseresznyepaprikát madzagra fűzünk, abból lesz a paprikakoszorú.

Ha viszont nem fűzzük fel őket, nem lesz belőlük koszorú. Pedig a paprika ugyanannyi, éppoly piros, éppoly erős. De mégse koszorú.

Csak a madzag tenné? Nem a madzag teszi. Az a madzag, mint tudjuk, mellékes, harmadrangú valami.

Hát akkor mi?

Aki ezen elgondolkozik, s ügyel rá, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányban haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.”

ÖRKÉNY István: „Az élet értelme”. In ÖRKÉNY István, *Válogatott egyperces novellák*, elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban: <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm#100>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

szűrő

A jól meghatározott fókusz segít dönteni, hogy milyen forrásokat olvass el, és melyek lesznek azok, amelyek bár érdekesnek tűnnek, a dolgozatíráshoz nem szükségesek. A fókusz alapján tudod eldönteni, hogy milyen módszerrel érdemes hozzányúlni az adott témához, milyen adatok, információk alapján tudod eldönteni, hogy a hipotézised alátámasztható-e, vagy esetleg a kutatás során kiderül, hogy nem tartható. A hipotézisnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy az alapján kiválasszuk a releváns szakirodalmat (hogy ne fulladjunk bele a könyvek és cikkek tengerébe); hogy olyan módszertant válasszunk, amely valóban hozzásegít a válaszadáshoz; és hogy koherens dolgozatot írjunk, amely önmagában kerek egész. Mit kell még tudnia a hipotézisnek?

bizonytalanság

A hipotézis nem lehet evidens állítás, hiszen akkor nehéz meggyőzni az olvasót (és az értékelőt), hogy miért kellett időt tölteni (és miért kell neki időt tölteni) egy könnyen belátható kérdés megválaszolásával. Ez alól természetesen kivétel, ha a dolgozat végül cáfolja a magától értetődőnek tűnő kijelentést, és „mitoszrombolást” végez.⁶ Ugyanígy nehéz a témaválasztást indokolni, ha a kutatási hipotézis könnyedén cáfolható kijelentés – kivéve persze, ha ezt a nehezen védhető kijelentést támasztja alá végül a dolgozat. A legtöbb esetben olyan feltételezést érdemes kutatási hipotézisnek választani, amely elgondolkoztat: első ránézésre lehet, hogy igaz, de nem biztos. A dolgozat éppen ebből a bizonytalanságból kell, hogy kiinduljon. Ebből érzi az olvasó, hogy van értelme a kutatásnak, az írásnak és az olvasásnak.

⁶ További kivétel, amikor a magától értetődőség ellenére az adott tudományterületen hiányzik az evidens kijelentés tudományos alátámasztása. Ekkor maga a bizonyítás nem lesz magától értetődő.

Példa arra, hogyan körvonalazódhat egy kutatás témája:

Délkelet-Ázsia érdekel. Olvastam valahol a dél-kínai-tengeri szigetek körüli vitáról.

...de ez túl nagy téma, szűkíteni kellene...

Írhatnék például a vita nemzetközi jogi megítéléséről vagy szerepéről az amerikai–kínai kétoldalú kapcsolatokban vagy Kína felemelkedésében vagy Kína kapcsolatában más térségbeli államokkal.

...elkezdek olvasni, és több helyen említenek egy nemzetközi szervezetet, az ASEAN-t...

A témát szűkítettem: az ASEAN és Kína kapcsolata érdekel.

...utánajárok az ASEAN történetének, tagjainak és céljainak...

Cél a szervezet önmeghatározása szerint:

- „To accelerate the economic growth, social progress and cultural development in the region through joint endeavours in the spirit of equality and partnership in order to strengthen the foundation for a prosperous and peaceful community of Southeast Asian Nations” (<http://asean.org/asean/about-asean/overview/>)

De egy cikk ezt írja:

- „In 1995–96 the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) moved toward a new consensus on the need for discreet diplomatic confrontation with Beijing concerning regional security.” (Whiting 1997)

Ez izgalmas! Problémásnak tűnik a viszony Kínával, erről keresek további szakirodalmat...

„China divides ASEAN in the South China Sea” (Sampa Kundu 2016)

Vagyis az ASEAN nem egységes – ez kapóra jön Kínának, hogy kijátssza egymás ellen a térség országait („Oszd meg és uralkodj”)? Építhetném erre a kutatási hipotézist:

Kína törekvése, hogy megbontsa az ASEAN egységét.

Hogyan pontosíthatnám ezt még? A cikk azt is írja, hogy Kína kétoldalú megoldásokat keres a dél-kínai-tengeri válságra. Ugyanakkor az ASEAN érintett tagjai multilaterális megoldást szeretnének.

Kína próbálja megbontani az ASEAN egységét a kétoldalú kapcsolatok hangsúlyozásával.

Mit jelent és miért fontos, hogy két- vagy többoldalú kapcsolatok keretében lépnek fel az országok? Ezek az intézményi kapcsolatok különböző típusai, ennek biztos van szakirodalma.

Atsushi Tago, „Multilateralism, Bilateralism, and Unilateralism in Foreign Policy” in: Oxford Research Encyclopedias”

...haladok (és ez az enciklopédia más témákban is segíthet). A következő kérdés a módszertan: mi alapján tudom eldönteni, mi történik? Kínai vezetők nem fogják nyilvánosan hangsúlyozni, hogy alá akarják ázni az ASEAN-t. Hol találok megbízható információt erről? Meg kell nézнем az aktuális eseményeket is.

Találok egy döntést: <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/07/PH-CN-20160712-Press-Release-No-11-English.pdf>

– ezt milyen szerv hozta, miért, mi alapján, és ez mit jelent? (Ez két- vagy többoldalú?) Kell erről írnom?

...és nem felejttem el, mi alapján dolgoztam, a forrásokat:

WHITING, Allen S., „ASEAN Eyes China: The Security Dimension”, *Asian Survey* 37, 4. sz. (1997): 299–322.
TAGO, Atsushi, „Multilateralism, Bilateralism, and Unilateralism”, in *Foreign Policy*, 2017, Oxford Research Encyclopedias, <http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-449>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

KUNDU, Sampa, „China divides ASEAN in the South China Sea”, *East Asia Forum*, 2016, <http://www.eastasiaforum.org/2016/05/21/china-divides-asean-in-the-south-china-sea/>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

A fentiek után is számtalan hibába futhatunk bele. Például a dolgozat nem problémaközpontú lesz, hanem döntően leíró. Az ismertetések nincsenek felfűzve egy szádra, amely a kiinduló probléma feltárásához vezet el. Nem az a cél mozgatja, hogy mérlegeljünk az alternatívák között. Egy általános, az érdekes kérdések helyett ismert, kézenfekvő dolgokat felsoroló bevezető után a szöveg egy-két forrás alapján leírja Kína és az USA kapcsolatának történetét 1949-től, majd egy újabb fejezetben, átvezetés és a kapcsolat magyarázata nélkül bemutatja az ASEAN felépítését, végül a szigetvitákról olvasottakat foglalja össze. Ezek után a konklúzió írásakor nehéz helyzetbe kerül a szerző. Nem tudja meggyőzően bemutatni, hogyan áll össze a dolgozat egészé, mitől összefüggő munka, amelyben az egyes fejezetek meglátásait összekapcsolva lehet következtetéseket megfogalmazni. Tehát nem elég, ha a témába vágó kérdéseket kronologikusan és logikai egységekre bontva mutatjuk be. Segít elkerülni ezt a hibát, ha alkalmazzuk a kutatási hipotézis és a kohézió kapcsolatát. Ha van egy jelenre/jövőre vonatkozó kérdésünk (nemzetközi tanulmányokban ez a leggyakoribb), akkor ehhez mérten kell adagolni a múltba tekintő bemutatást. Csak a tényleg releváns információkkal terhelem az olvasót, azokkal, amelyekre a későbbiekben építünk. A kutatási hipotézis és az elméleti keretezés alapján tudom szűrni a szakirodalmat. Könnyen félrevehet, hogy jó, de kevésbé releváns szakirodalmakat dolgozok fel, és később nincs szívem kihúzni.

Néhány ökölszabály – nem kivétel nélkül érvényes tanács –, amely segíthet eldönteni, jó irányban keresgélünk-e:

- Bár gyakran teszünk fel akár spekulatív, akár a jövőre vonatkozó kérdéseket, fontos, hogy ezek tudományos módszerekkel meggyőzően *már a jelenben* megválaszolható kérdések legyenek.
- A *miért* és *hogyan* kérdések általában jobbak, mint az eldöntendő kérdések.
- A kérdés vagy hipotézis célja nem lehet pusztán leírás, inkább egyfajta feladvány: találós kérdés, kirakós játék, rejtvény, sőt megoldandó rejtély, oknyomozás.

Nem jó kutatási kérdéseknek:

- Túl tág: Hogyan oldható meg a menekültválság?
- Túl könnyen, érdemi kutatás nélkül megválaszolható: Nőtt-e az Unióba érkező menedékkérők száma az utóbbi két évben?
- Túl evidens: Javítható-e több forrás bevonásával a nemzetközi segélyezési rendszer?

Nem jó kutatási hipotéziseknek:

- Túl tág: A menekültválság okai összetettek.
- Túl könnyen, érdemi kutatás nélkül megválaszolható: Az amerikai elektori rendszer lehetővé teszi, hogy olyan jelölt váljon elnökké, aki a teljes szavazatok arányát tekintve alulmaradt a választásokon.
- Túl evidens: Az európai bűnüldöző szervek szorosabb együttműködésére lenne szükség.

Példák egy témából:

- „Hogyan haladt Szerbia az EU-csatlakozáshoz vezető úton az utóbbi 15 évben?”
  - Nem jó, mert egyszerű történeti leírást vetít előre, nincs igazi dilemma.
- „Mikor várható Szerbia EU-csatlakozása?” – A kérdés egy vizsgálható jelenségre utal, de túlzottan a konkrét időpontra fókuszál, amely szükségképpen jóslást jelent. Jobb, ha az okokra, a hátráltató és segítő tényezőkre kérdezzünk rá:

- „Hogyan befolyásolja Szerbia EU-csatlakozását Koszovóval kapcsolatos politikája?” – Vagy állításként, kutatási hipotézisként megfogalmazva:
  - „Koszovóval kapcsolatos politikája döntően meghatározza Szerbia előrehaladását a csatlakozás felé”. Tovább szűkítve a vizsgálati keretet:
  - „A Koszovó-Szerbia kapcsolatok rendezése háttérbe szorítja a Szerbia csatlakozásához szabott egyéb feltételeket, például a médi szabadsággal kapcsolatos előrelépést.”
- Ha figyelmesen követted a fenti tanácsokat, már tudod, miért kell a következő hipotéziseken még dolgozni:
- A magyar állampolgárok azt várják, hogy az állam sok segítséget nyújt nekik, mert Magyarország posztkommunista ország.
  - Palesztinát el kellene ismerni államként.
  - A demokráciákban választásokat tartanak.
  - Az oktatás fontos.
  - A jövedelmi egyenlőtlenségek okozzák majd a harmadik világháborút.

Ettől eltérő, de részben kapcsolódó szempont, hogy egy tudományos értekezés központi állításának olyannak kell lennie, hogy a megadott módszerrel megvizsgálva esetleg cáfolja a kutatás. Ha nem cáfolható a kutatás központi feltevése, az baj. Nem csak azért, mert nem lesz vitapartnerünk: lehet, hogy túl magától értetődő, túl erős, esetleg éppen a túl általános, „puha” megfogalmazás miatt kizárt, hogy a végén arra jussunk, hogy nem tartható a hipotézis. Próbáljunk meg konkrétabb, az okokra, az összefüggések részleteire fókuszáló állítást találni!

cáfolhatóság

Ne bősítsük fel Karl Popper! Karl Popper marxista körökben forogva figyelt fel arra, hogy lehetetlen vitapartnereinek állításait cáfolnia. Bármilyen cáfolattal is állt elő, a másik fél addig csavarta a fogalmakat, amíg az elméleti tétel igazodott a cáfolatban szereplő tényekhez.⁷ Karl Popper ebből a tapasztalatából (is) építkező tudományfelfogása szerint egy állítás akkor tudományos, ha cáfolható (falszifikációs elmélet).⁸ Bár ő a végső igazolhatóságban nem hisz, nem tartja tudományosnak azt a kijelentést, amelynél nem áll fenn annak lehetősége, hogy tudományosként elfogadott módszerekkel megdöntsük. Ebben az értelemben az, hogy egy kijelentés „vitatható”, nem baj, hanem a tudományos érvelés szükségszerű velejárója. Leegyszerűsítve: ami nem vitatható, az nem tudományos.

Segítő kérdések a megfelelő hipotézis kiválasztásához:

- 1) Cáfolható-e a hipotézis?
  - a) Hogyan, mivel lehetne cáfolni a kutatási hipotézist, és hogyan következhetne ez be? Ehhez vizsgálj meg a hipotézis belső logikáját: egyes elemeit és ezek kapcsolatát (pl. „ha..., akkor...”)!
  - b) Reális lehetőség-e, hogy ez bekövetkezik a kutatás során?

⁷ Hogy mi ingerli erre a kritikára Popper, ahhoz lásd: Karl R. POPPER, *A historicizmus nyomorúsága*, ford. KELEMEN Tamás (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989).

⁸ Karl R. POPPER, *A tudományos kutatás logikája*, ford. PETRI György és SZEGEDI Péter (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1997), lásd különösen a 6. fejezetet.

- c) Érdekes marad-e a következtetés (az olvasóknak és más, a területen dolgozó kutatóknak), ha a hipotézist végül cáfolja a kutatás? (Ez a „so what?” – „és akkor mi van?” – kérdésre adott válasz.)
- 2) Elég szűken határozza-e meg a hipotézist a kutatási témát, elég éles-e a fókusz?
- Mondj három lehetőséget további szűkítésre!
  - Reális-e, hogy a kapcsolódó szakirodalmat a megadott területi keretek között a szöveg érthetően áttekintheti?
- 3) Milyen tudományterületeket érint a kérdés?
- Milyen tudományterületekről találtál eddig szakirodalmat?
  - Milyen tudományterületeken tudnál még releváns forrásokat találni?
  - Mit mondanak ezek a tudományterületek a hipotézisedről, vannak-e eltérő álláspontok a kérdéssről?
  - Sikerült-e valamilyen hiányosságot azonosítani a szakirodalomban, amelyet megcélózhatnál a kutatásodban?
- 4) Lehet-e használható módszertant kapcsolni a hipotézishez?
- Milyen módszereket használnak az azonosított források?
  - Tudsz-e más módszerre gondolni, akár más tudományterületről, amely alkalmazható lenne az adott kérdés vizsgálatára?
  - Reális-e, hogy a kutatás keretei között ezzel a módszerrel ellenőrizhető a hipotézis, például elég adat áll rendelkezésre vagy gyűjthető?
  - Milyen eseteket tervezel vizsgálni, és miért? Ha több esetet vizsgálsz, milyen módszerrel, kérdések mentén végzed az összehasonlítást?
- 5) Mindezek után, ha elolvasod a kutatási hipotézist, az érdekes marad-e a számodra? Úgy érzed, hogy érdemes a tervezett kutatásra időt és energiát fordítani?

érzelem

Ha a fentiekre figyelsz, még mindig nem biztos, hogy jó témát választottál. Ne feledd, hogy a dolgozatot te írod, te olvasol hozzá temérdek forrást, te töltesz egyedül órákat a felvetett kérdésekkel és a lehetséges válaszok vizsgálatával. A témaválasztásnál a legfontosabb, hogy őszintén érdekeljen a kérdés, foglalkoztasson, hogy milyen meggyőző válaszok találhatók. Ráadásul a motivációs mérlegelésben lesz a témavezetőd a leghaszontalanabb – csak te tudod, milyen téma villanyoz fel. A dolgozatból érződni fog, hogy szenvedéllyel, a téma iránti elkötelezettséggel írták – mint ahogy ennek hiánya is.

indokolás

Ha megvan a téma, gondold végig, hogyan tudnál valakit meggyőzni arról, hogy ez egy érdekes és aktuális téma, amelynek megismerésére – akár kutatóként, akár olvasóként – érdemes időt és energiát fordítani. Bár a témához fűződő személyes viszony több szempontból fontos lehet, ez önmagában általában nem elég ahhoz, hogy meggyőzd az olvasót (és az opponenst), hogy miért azzal foglalkozik a dolgozat. Például fontos személyes elem lehet, de nem elégséges indokolás: „A vajdasági magyarok helyzetét vizsgálom, mert Szabadkán születtem.” Ugyanígy: „Portugáliára esett a választásom, mert beszélem a nyelvet.” Az aktualitás mellett lehet a hírek felől érvelni: „Az utóbbi években nagy figyelmet kapott...”; vagy a szakirodalom felől közelíteni, bármelyik irányból: „A szakirodalomban gyakran vizsgált eset...”; vagy épphogy „A szakirodalomban eddig, meglepő módon, nem vizsgálta senki, hogy...”. Utóbbi már olyan tartalmi érv, amely egyszerre mutatja, hogy a szerző ismeri a szakirodalomban vizsgált kérdéseket, és jelzi, hogy van egy hiányosság, amelyre eddig nem irányult kellő figyelem. Tehát a kutatás új területet kíván feltérképezni, miközben kapcsolódik korábbi kutatásokhoz.

KUTATÁS

Távlatok. Szakmai fórumok. Munkakörnyezet. Felmérés. Piszkozat. Óriások vállán. Szakirodalom ismerete. Válogatás. Adatbázisok. Egyszerű és haladó keresés. Szűrés. Feltérképezés és csomópontok. A források kritikus tömege. Olvasás és jegyzetelés. Szakirodalmi áttekintés és saját szöveg. Vita. Kritikai forráskezelés.

Ha sikerült témát választani, és jó ütemben haladsz, hogy megfelelő hipotézist válassz, itt az idő, hogy elmerülj a szakirodalomban. Mivel a kutatás tárgya gyakran mozgó célpont, érdemes előre végiggondolni a munka tervezett menetét, és dokumentálni a folyamatot. Umberto Eco szerint a „szakdolgozatírás szórakozás, a szakdolgozat pedig olyan, mint egy hízott disznó, az ember semmit nem dob el belőle.”⁹ A kutatói energia megmaradásának törvénye szerint az energia nem vész el, csak átalakul, azaz a kutatási folyamat során szerzett tapasztalat váratlan módokon hasznosul. Bár néha magunkat érezhetjük a feldolgozott sertésnek,¹⁰ amikor a téma ellenáll, és kevésbé érezzük az Eco által említett örömet, a kutatás olyan élményeket adhat, mint például annak átélése, hogy van egy téma, amihez jobban értünk másoknál, és amely orientálhat a pályaválasztásnál stb. Levitézlett politikusok, kutatók történetei azt is mutatják, hogyan bukkanhat fel egy szakdolgozat az életünk későbbi fejezeteiben – azaz ha akarnánk se tudnánk egyik fejezetét sem elhagyni.

távlatok

Írj kutatási tervet! Segíthet, hogy felmérj, mire számíthatsz, ha egy adott kutatási hipotézist választasz, ha megpróbálsz felmérni, hogyan épül majd fel a kutatás és a dolgozat. Képzeld el, hogy kész a dolgozatod! Mennyire lesz érdekes, meggyőző? Segíthet, ha beleolvasol korábban írt szakdolgozatokba, és annak alapján gondold végig, vajon utólag min változtatna a szerző, mit csinálna másként, hogyan indulna neki a kutatásnak.

Fogalmazd meg a **kutatási hipotézisedet**, és kapsold hozzá a vizsgálat **módszer-tanát** – azaz magyarázd el, mi a kiinduló állításod, és hogyan vizsgálod meg, hogy tartható-e! Ismertesd a **szakirodalom** legfontosabb kapcsolódó állításait, és helyezd el ebben a saját munkád! Röviden ismertesd, hogyan építed fel a dolgozatod, milyen **főbb részeket** tervezel! Vetítsd előre a **várható következtetéseket**! Gyakran nehéz egyetlen kutatási hipotézist kiválasztani, és a többit gyorsan kizárni – készíts több lehetséges tervet. Egy-egy A4-es oldalra írd le őket a fenti szempontok szerint, és, mintha távcsőbe néznél, gondold végig, mi lenne, ha az egyik, vagy ha a másik úton indulnál el!

9 Umberto Eco, *Hogyan írjunk szakdolgozatot?*, ford. KLUKON Beatrix (Budapest: Gondolat, 1991) 254.

10 Ehhez lásd Petri Györgyöt: „Csak vakargassátok nyakam. / Én nem leszek kolbász, se hurka. /– Saját belembe töltösek?” PETRI György, „A sertés énekeiből” (részlet), in PETRI György, *Összegyűjtött versek*. Petri György munkái I. (Budapest: Magvető, 2003), 99. Lásd még: „A sertés az elidegenedésről”, i.m. 578. A két vers (és az életmű) online elérhető a Digitális Irodalmi Akadémián, a Petőfi Irodalmi Múzeum oldalán: <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/petri-gyorgy#>; hozzáférés: 2018. 08. 31.

A kutatási tervnél fontos, hogy röviden kell bemutatnod, hogyan nézne ki a kutatás. Elmagyarázod, hogy a hipotézis logikailag hogyan épül fel, mit mond erről a szakirodalom, és milyen módszerekkel tudtak mások következtetéseket levonni. Végül hozzáteszed, te hogyan tervezed, milyen forrásokból, milyen adatokból dolgozva tudod meggyőzően bemutatni, hogy tényleg a te hipotézised igaz, és nem egy ettől eltérő (ezzel ütköző, alternatív) állítás. Egy jól megírt kutatási terv alapján az olvasó maga is érzi, hogy el tudná végezni a vizsgálatot.

szakmai fórumok

Iratkozz fel szakmai hírlevélre,¹¹ kövess szakmai blogot, tölts le szakmai tartalmat megosztó alkalmazást a telefonodra, látogass rendszeresen online fórumot, ahol a témádban releváns eseményeket vitatják meg szakértők vagy lelkes amatőrök! Keress olyan intézményeket, ahol a témád szempontjából fontos munka zajlik, és kövesd, milyen eseményeket szerveznek, milyen kiadványokat jelentetnek meg. Állíts be akadémiai oldalakat – mint az EBSCO, a Google Tudós, az SSRN, a ResearchGate, az Academia.edu, a Mendeley.com vagy a LinkedIn¹² –, hogy küldjenek értesítést, ha a témádban új munka jelenik meg! Használd az online sajtót és a közösségi médiát célzottan, például kövess a témádban népszerű csoportokat, vagy állíts be szűrőt, hogy az újság e-mailben értesítsen, ha az adott témában új cikk jelenik meg!

munka-környezet

Amennyire lehet, teremtsd meg magadnak a kutatáshoz megfelelő környezetet. Keresd meg a helyet és a formát, ahol a leghatékonyabban tudsz dolgozni! Van, aki a könyvtárban szeret dolgozni, van, aki egyedül egy szobában. (Ha az utóbbi csoportba tartozol, érdemes a kutatáshoz az akadémiai adatbázisok otthoni elérését beállítani.¹³) Van, aki reggel kezd neki, más akkor, amikor a többiek már alszanak. Van, aki klasszikus zenét hallgat, van, aki egy tetszőleges instrumentális lejátszási listát,¹⁴ van, aki nem halad, ha zene szól. (Ha zaj van, és nem akarsz zenét, tegyél be fehér zajt, vagy szerezz a zajszűrésre alkalmas fejhallgatót.) Ugyanakkor ne engedd, hogy az gátoljon, ha nem érzed ideálisnak a munkakörnyezetet. Trenírozd magad, hogy ilyen helyzetben is tudj koncentrálni – ez az élet sok területén hasznosítható (szuper)képességgé válhat.

felmérés

Térképezd fel, milyen forrásokból tudsz dolgozni! „Próbafúrásokkal” nézd meg, mi lelhető fel közeli könyvtárakban és ingyenes vagy az egyetem által előfizetett adatbázisokban (ahogy láttuk, ezeket otthoni elérés beállításával egyetemen kívülről is használhatod). Lehet, hogy érdekes és aktuális kutatási hipotézist választottál, azonban nem

11 Például az ENSZ hírlevelére itt tudsz feliratkozni: <http://www.un.org/apps/news/email/>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

12 Bővebben az online akadémiai forrásokról lásd alább az *Adatbázisok* részt.

13 Kövesd az ELTE Könyvtár honlapján az otthoni elérésről szóló útmutatót (VPN és Stunnel): <https://konyvtar.elte.hu/hu/szolgalatasok/otthoni-eleres>; hozzáférés: 2018. 11. 01. Elsőre nehéz lehet a beállítás, ehhez kérhetsz segítséget informatikában járatos személytől, de később már magad is boldogulni fogsz. Nincs annál kényelmesebb, mint hogy a saját gépeden keresgélhetsz egy-egy nagyobb akadémiai adatbázis teljes állományában.

14 A háttérzeneként használt zongoramenetek ('generic piano playlists'), úgy tűnik, annyira népszerűek, hogy a Spotify azzal spórol szerzői jogdíjakon, hogy maga írat zeneszerzőkkel ilyen számokat, és ilyenekkel teszi tele a legnépszerűbb „zene tanuláshoz/munkához” listákat. (A vádat a cég tagadja.) Alexis PETRIDIS, „Are Spotify's 'fake artists' any good?”, *Guardian*, 2017. július 13., <https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/13/are-spotifys-fake-artists-any-good>; hozzáférés: 2018. 09. 09.

elérhetőek a vizsgálathoz szükséges empirikus adatok, és nincs is rá esély, hogy ezeket a kutatás keretében begyűjtsd.

A saját tapasztalatok és önálló empirikus kutatási eredmények mellett a kutatás jellemzően más forrásokra támaszkodik. **A források alapvető típusai:**¹⁵

- Elsődleges forrás: kutatási jelentések, statisztikák, közvélemény-kutatási adatok, jogi és policy dokumentumok, szó szerinti leiratok stb.
- Másodlagos forrás: az elsődleges forrásokra építő feldolgozás – a szakirodalom nagy része ide tartozik.
- Harmadlagos forrás: a másodlagos forrásokra építő áttekintés, például bibliográfia, recenzió, szakirodalmi áttekintés.

A források „szintje” mindig relatív, a kutatás tárgyához képest változhat. Egy naplóbejegyzés a rögzített események szempontjából lehet másodlagos, de ha a szerző munkásságának feldolgozása a cél, elsődleges forrás is.

Egy további csoportosítási szempont lehet, hogy találsz szakmai és nem szakmai forrásokat, dokumentumokat – ezeket általában eltérő módon tudod beépíteni a dolgozatba.

Döntsd el, milyen formában rögzíted az olvasottakat. Van, aki kitart a kézi jegyzetelés mellett, de mivel a legtöbb forrás már elektronikusan érhető el, gyakoribb, hogy valaki kezdettől a számítógépen dolgozik, nem csak akkor, amikor nekiül a fejezeteket írni.

piszkozat

Némi segítség, ha számítógéppel dolgozol: Ekkor még könnyebb elveszni a sok anyagban és végtelen hibákat elkövetni: például elmulasztani, hogy biztonságos másolatot készíts,¹⁶ vagy úgy venni át hosszabb szövegrészeket mástól, hogy már elfelejtetted, hogy nem a saját szövegedről van szó.

Mindenképp:

- Készíts biztonsági másolatot, esetleg használj verziókövetést, hogy később vissza tudj menni a szöveg korábbi időállapotaihoz!
- Jegyzetelésnél, másolásnál azonnal jelezd a forrást és a szó szerinti átvételt (rögtön tedd ki az idézőjeleket)!

Ha segít:

- Használj jegyzeteléshez célprogramot (pl. OneNote-ot vagy mind mapping programot)!
- Rendszeresen gyűjtsd a forrásaid, akár erre írt alkalmazással (pl. Zotero, Mendeley, EndNote¹⁷)!

15 Ehhez bővebben lásd: SZABÓ Katalin, *Kommunikáció felsőfokon* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2002).

16 Ma a legegyszerűbben elérhető biztonságos mentés, ha olyan mappába dolgozol, amelyet valamelyik felhőszolgáltató (pl. OneDrive, Dropbox, Google Drive) folyamatosan szinkronizál. Ha a jegyzeteid, a letöltött cikkek és a készülő dolgozat fájllai egyaránt itt találhatóak, akkor is onnan tudod folytatni a munkát, ahol utoljára abbahagytad, ha a géped vírus áldozata lett vagy nem fertőző betegségben hunyt el. Néhány programban azt is lehet állítani, hogy a dokumentumok korábbi változatait előhívd – például ha korábban megírt, később fontosnak tűnő bekezdések eltűntek a szövegből, és már rámentettél az eredetire.

17 A Zotero nyílt forráskódú program, van a Firefox böngészőbe épülő és önálló alkalmazásként futó változata is. Részben azonos alapokon nyugvó, ingyenes, de zárt alkalmazás a Mendeley (jelenleg egy nagyobb, akadémiai forrásokra szakosodott cég, az Elsevier portfóliójának része). Az EndNote fizetős alkalmazás, de ELTE polgároknak ingyenesen elérhető – amíg az egyetemen vannak.

óriások vállán

Ha sikerült ideális környezetet – olvasási körülményeket, technológiai feltételeket – teremteni a munkához, neki tudsz kezdeni a kutatás tartalmi részének. A legjobb, ha a szakirodalom feltérképezésével kezdesz. Ha az olvasó (bíró) látja, hogy a szerző ismeri (mert ismerteti) a legfontosabb szakirodalmi forrásokat a témában, nagy baj már nem lehet. A szakirodalomból kiindulni olyan, mint óriások vállán állni: számos kérdésnek már nem kell utánajárnunk, mert megtették ezt helyettünk. Egy-egy témába vágó cikk maga is összegyűjti a korábbi szakirodalmat, így a forrásgyűjtéshez is fontos segítséget jelenthet. Egy hozzáértő írása a témánkban tanulságos lehet azért is, mert megmutatja, hogyan lehet logikusan felépíteni egy dolgozatot a témában, és milyen módszerrel vagy módszerekkel lehet vizsgálni a kutatás tárgyát. Közvetlen tippeket találhatunk ezekben az írásokban arra, hogy mire figyeljünk, esetleg arra is, hogy miről érdemes írni. A szerzők gyakran utalnak kérdésekre, amelyeket az adott mű keretei között nem tudtak feldolgozni, de egyébként szerintük érdemes lenne vizsgálni. Ha ilyet találsz, könnyen lehet, hogy készen kapsz egy kutatási hipotézist, módszert és a bibliográfia jelentős részét, ráadásul azt sem kell sokáig magyaráznod, hogy miért ezt a kérdést választottad: a téma elismert szerzője maga írta, hogy érdemes ezzel foglalkozni. A használt forrásokat úgy lehet elképzelni egyetemi dolgozatok esetén, mint a munka alapját: azok minősége gyakran szoros összefüggést mutat a munkánk értékelésével. Ég és föld a különbség egy stabil akadémiai forrásokra alapozó dolgozat között, és aközött, ha érezhető, hogy Google-találatok, Wikipédia-szócikkek, bizonytalan eredetű okfejtések, titkokat leleplező blogbejegyzések és bulvárcikkek alapján készült egy szöveg.

4. ÁBRA. „ÓRIÁSOK VÁLLÁN” – EGYBEN A GOOGLE TUDÓS JELMONDATA
(GOOGLE SCHOLAR, [HTTPS://SCHOLAR.GOOGLE.COM/](https://scholar.google.com/))

A kép forrása: <https://leisureguy.wordpress.com/2007/03/23/on-the-shoulders-of-giants/>;
hozzáférés: 2018. 11. 01.

Az idézet forrása Isaac Newton Robert Hooke-hoz írott 1676. február 15-i levele: „If I have seen further it is by standing on the shoulders of Giants.” Isaac NEWTON, *Letter to Robert Hooke*, February 5, 1675. <https://digitallibrary.hsp.org/index.php/Detail/objects/9792>;
hozzáférés: 2018. 11. 12.

„ABBÓL ÍROK, AMIT A GOOGLE KIDOB”

Forrás: NORIEGA, Karina, „Messy Hostel Kitchen – Unfortunately when you are staying in a hostel, some patrons fail to clean up after themselves...”, *Karina’s Extraordinary Life*, April 28, 2015, <https://karinasextraordinarylife.com/2015/04/28/maximize-language-school-iii/messy-hostel-kitchen/>; hozzáférés: 2018. 01. 14.

„AKADÉMIAI ADATBÁZIST HASZNÁLOK”

Forrás: LASSING, Kelly, „Spring Cleaning: 7 Tips from Our Kitchen to Yours”, *The Chicken Wire, Chick-fil-A*, April 26, 2017, <https://thechickenwire.chick-fil-a.com/Lifestyle/Spring-Cleaning-7-Tips-from-Our-Kitchen-to-Yours>; hozzáférés: 2018. 01. 14.

5. ÁBRA. A FORRÁSHASZNÁLAT KÜLÖNBSÉGEINEK SZEMLÉLTETÉSE

Nem kizárt, hogy a szakirodalom megfelelő feldolgozása nélkül is jelentős mű születik.¹⁸ De egyetemi hallgatóként egyrészt kevés az esély, hogy ez épp velünk fordul elő, másrészt nem biztos, hogy a bíráló ilyen esetben is eltekintene attól az értékelési szemponttól, hogy a dolgozat mennyiben tanúskodik a releváns szakmai források ismeretéről. Könnyebb olyan anyaggal kezdeni, amelyet már részben feldolgoztak nekünk,¹⁹ hiszen korlátot jelent mind a téma feldolgozására rendelkezésére álló idő, mind a dolgozat terjedelme.

szakirodalom
ismerete

Nincs egyedül üdvöztető megoldás arra, hogy a rossz, gyenge érveket a források kiválasztásánál elkülönítsük az értékes munkáktól, de vannak jó közelítések. Ha a Google-találatok első (két-három) oldalán található forrásokból dolgozunk, akkor könnyen futunk bele abba, hogy a sáriajogról muszlimellenes szervezetek vagy a bulvársajtó hangulateltelő cikkei alapján alakítunk ki képet a kutatásunk számára. Ha azonban akadémiai folyóiratokban megjelent cikkeket olvasunk, esetleg válaszcikkek segítségével más, ezzel foglalkozó – és a területen érdemi eredményt felmutató – kutatók állításaival ezeket ütköztetjük, jóval valószínűbb, hogy nem csak biztosabb képet kapunk

válogatás

¹⁸ Albert Einstein 1905-ös dolgozata a mozgó testek elektrodinamikájáról például nem használ hivatkozásokat. Ugyanakkor a tartalma alapján senkinek nem lehet kétsége, hogy a szerző birtokában volt a szükséges tudásnak, és ismerte a szakirodalmi viták állását.

¹⁹ Besenyő Pista bácsi költői kérdésével: „mért nem kezdtek valami olyanból, ami már majdnem finom?” „Kóolajfinomító, kérem?! Nem fog nekik sikerülni. [...] Mér’ nem kezdtek valami olyanból, ami már majdnem finom? Például krumpli. Nem is kell a nagy gyár, csak a lábast beteszi, megfőzi, már finom.” LAÁR András, *Besenyő Pista bácsi a hülyeségről*, TV-felvétel, <https://www.youtube.com/watch?v=SFG-DzHAcTrE>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

a tényleges helyzetről, az érdemi kérdésekről, de nagyobb esélyünk van arra is, hogy mindezt meggyőző formában adjuk át az olvasónak.

adatbázisok

A szakirodalom kereséséhez a legjobb kiindulópontot a könyvtári katalógusok mellett az elektronikus akadémiai adatbázisok jelentik, mint például az EBSCO Academic Search Complete/Ultimate vagy a JSTOR.²⁰ Esetenként hasznos lehet olyan adatbázisokban is körülnézni, mint a Google Tudós, amely sok esetben linkel egy-egy írás szabadon elérhető változatára (amennyiben van ilyen), vagy a tartalomjegyzék-keresők, mint amilyen a MATARKA, a magyar tudományos folyóiratok kereshető adatbázisa. Érdekes körülnézni egy-egy témába vágó folyóirat repertóriumában,²¹ vagy megnézni kifejezett bibliográfiai adatbázisokat és egy-egy témakörre fókuszáló gyűjteményeket.²²

Adatgyűjtés a szakirodalmon túl

Az állam működésével kapcsolatos információk (kivételekkel) nyilvánosak, ez a közérdekű információk nyilvánosságának elve. Ha időben kezded a kutatást, olyan adatokra is építhetsz, amelyek nem állnak rendelkezésre, de állami szervektől kikérhetők.²³ Figyelj ugyanakkor arra, hogy a személyes adatokat, amelyek viszont védettek, megfelelően kezeld, ha ilyeneket használsz, ahhoz megszerezd és dokumentáld az érintettek beleegyezését.²⁴

Ha kifejezetten adatokat keresel, nézz szét a szokásos statisztikai adatbázisokban, például a KSH (ksh.hu) vagy az Eurostat honlapján (ec.europa.eu/eurostat) vagy közvélemény-kutató társaságok oldalain. Egyre gyakoribb, hogy nagyobb intézmények és kutatási projektek elérhetővé teszik a kutatás során összegyűjtött és feldolgozott adatokat. Ezek valóságos kincsesbányát jelenthetnek a kutatáshoz.

Az MTA TK Politikatudományi Intézete összegyűjtött olyan adatbázisokat, amelyek hasznosak lehetnek a politológiai és kapcsolódó kutatáshoz, ezek listáját itt találod: <http://politologia.tk.mta.hu/blog/2017/11/legfontosabb-nemzetkozi-adatbazisok-a-politikatudomanyban>. Az Unió firenzei oktatási intézménye, a European University Institute üzemeltet egy összetett, nemzetközi fókuszú gyűjteményt: <http://www.globalstat.eu/>.

A jogtudomány területén fontos a különböző jogforrások elérése. Az adott jogrendszer hivatalos adatbázisai, jogtárai mellett hasznos lehet böngészni a különböző bírósági esetgyűjteményeket. Néhány példa: Hatályos magyar jogszabályok – [net.jogtar.hu](http://jogtar.hu); Bírósági Határozatok Gyűjteménye – <http://birosag.hu/ugyfelkapcsol>

20 Az ELTE-s hallgatók számára elérhető adatbázisok listája megtalálható az ELTE Könyvtár honlapjának *Előfizetett adatbázisok* oldalán.

21 Magyar nyelven számos emberi jogi írás érhető el például a Fundamentum honlapján, ahol a teljes archívum szabadon elérhető: <http://www.fundamentum.hu>. A Politikatudományi Szemle (<http://www.politudzemle.hu/>) archívuma és a Socio.hu (<https://socio.hu/>) tartalma szintén szabadon elérhető. Az említett oldalakhoz hozzáférés: 2018. 11. 01.

22 Egy angol és egy magyar példa: globalcit.eu oldal bibliográfiai adatbázisa az állampolgársággal kapcsolatos írásokat gyűjti össze; az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének különböző gyűjteményei elérhetőek itt: <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/digitalis-olvasoszoba>. Az említett oldalakhoz hozzáférés: 2018. 11. 01.

23 Ehhez jó kiindulópont a Társaság a Szabadságjogokért kisokosa: <https://tasz.hu/kozerdeku-adatok-ke-ro-szintje>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

24 Az uniós előírásoknak megfelelősehez segítséget itt találsz: <https://kdk.tk.mta.hu/hirek/2018/07/gdpr-es-kutatasi-adatok>; hozzáférés: 2018. 08. 31.

ti-portal/birosagi-hatarozatok-gyujtemeny; alkotmánybírósági döntések – mkab.hu; az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései – <http://hudoc.echr.coe.int/>; EUR-Lex, az Európai Unió jogtára – <http://eur-lex.europa.eu>; az Európa Tanács egyezményei – conventions.coe.int; az ENSZ adatbázisainak jegyzéke – <http://www.un.org/en/databases/>; alkotmányok összehasonlításához: <https://www.constituteproject.org/> / <http://comparativeconstitutionsproject.org/>.

Ha politikai tárgyú kutatást végzel, számos kutatási hipotézishez jól kapcsolható adatokat találsz a következő helyeken: Eurobarometer – <http://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm>; European Social Survey – <http://www.europeansocialsurvey.org/>; International Social Survey Programme – <http://www.issp.org/>; Comparative Study of Electoral Systems – <http://www.cses.org/>. Az említett oldalakhoz hozzáférés: 2018. 11. 01.

Futtassunk kereséseket a könyvtár katalógusában, illetve az elektronikus cikk-adatbázisban. Ehhez az kell, hogy néhány jól eltalált kulcsszót találjunk. A legjobb, ha a kulcsszó egyedi: kijelöli a tudományterületet, amely nekünk érdekes, és azon belül is kiszűri a számunkra fontos írásokat. Előfordul, hogy egy-egy szónak többértelmű használata van, ilyenkor külön energiát kell arra fordítani, hogy a számunkra releváns találatokat lehatároljuk, például, ahol lehet, a tudományterület(ek) megadásával.

keresés

Példa jó keresőkifejezésre A „securitization”, azaz ’biztonságiasítás’ kifejezést gyakran használják abban az értelemben, hogy a közbeszédben valamilyen témát biztonsági kérdésként kezdenek kezelni, például egy kisebbség esetében. Ezt a kulcsszót használva azonban számos pénzügyi biztosítékkal kapcsolatos szöveget is találunk. Ilyenkor érdemes más, kifejezetten a témánkhöz releváns kulcsszót kapcsolni. Például ha a „securitization” mellett megadjuk a „muslim” kifejezést, szinte kizárólag a muszlimokkal kapcsolatos közbeszéd biztonsági eltolódását vizsgáló írásokat kapunk.

Ha megvan néhány jól használható kulcsszó, ezek kombinációjára („AND” kapcsoló) kereshetünk, megadva, hogy a kulcsszavaink szerepeljenek a címben, majd az absztraktban, végül a teljes szövegben – utóbbi leginkább akkor használható, ha jól célzott kulcsszavakkal dolgozunk. (A tárgyszavas keresés annyiban esetleges eredményt hoz, hogy nem minden írás ad meg tárgyszavakat, és nem biztos, hogy egy-egy cikknél szereplő tárgyszavak éppen azok, amelyekre keresünk – még ha egyébként számunkra fontos írásról van is szó.) Használd az adatbázisok haladó keresés (*advanced search*) funkcióját!²⁵ Kísérletezz a tudományterület és időtartomány szerinti szűkítéssel, valamint add meg, milyen nyelven szeretnél keresni. Ha van (a magyar és) az angol mellett másik nyelv, amelyet beszélsz, és releváns lehet a kutatás szempontjából, használd! Nagyban gazdagíthat egy munkát, ha más nyelven született írásokat is fel tud dolgozni. Ráadásul így a dolgozat azok számára is elérhetővé tesz szakirodalmi megállapításokat, akik nem beszélik az adott nyelvet. Különösen értékes a nyelvtudás, ha a vizsgált ország nyelvéről van szó, ahonnan első kézből szerezhetünk információkat, követhetjük a sajtót és a helyi nyelven írt szakirodalmat.

haladó keresés

25 Az EBSCO keresőmotorjának kapcsolódó keresőmezői: TX = All Text (teljes szövegben keres), AU = Author (szerző nevére keres), TI = Title (címben keres), SU = Subject Terms (tárgyszavas keresés), SO = Journal Title / Source (a folyóirat, forrás címére keres), AB = Abstract.

szűrés Az időtartomány beállítása a keresés során különösen akkor lehet fontos, ha túl sok találatot kapsz, és már nehéz tovább szűkíteni a témát. Kezdd azzal, hogy megnézed, hogy az utóbbi években milyen írások születtek. Esetleg válassz ki egy fontos eseményt, és az azt követően, már annak fényében született írásokat nézd át először (például a 9/11 előtti terrorizmussal kapcsolatos irodalmat első körben kizárod). Amikor látod, hogy a megadott időszak előtt született egy-egy írásra sok szöveg hivatkozik, akkor azt minden bizonnyal szintén érdemes lesz elolvasnod, hiszen egy olyan kulcsszövegről lehet szó, amely kiállta az idő próbáját, és amely referenciapontként szolgál a mai vitákhoz.

csomópontok A legfontosabb, hogy ne ijedj meg, bármennyire is úgy érzed, egy egész könyvtár szakadt rád. A témavezetődd mellett az is segíthet, hogy ne vessz el a szakirodalom erdejében, ha az idézettségi mutatókat követed. Számos adatbázis, így a Google Tudós eligazít abban, hogy melyik az a mondjuk tíz munka a témakörödben, amelyet a leggyakrabban idéznek. Érdemes azonosítani azokat a munkákat, amelyeket a tankönyvek és a szakmai enciklopédiák²⁶ is alapvető írásként jelölnek meg.

kézi szűrés A találati listában néhány esetben már a cím alapján egyértelmű, hogy olyan forrásról van szó, amely nem kapcsolódik szorosan a témához, kevésbé hasznosítható a hipotézised vizsgálatához. Néhány esetben az absztraktok segítenek, máskor a szöveget magát is megnyitod, mire rájössz, nem tudod beépíteni a dolgozatodba. A soklépcsős szűrőn azonban minden bizonnyal jócskán marad fenn forrás, ezeket érdemes rendszerezetten lementeni, jelezve, hogy milyen szempontból lesz hasznos az íráshoz.

feltérképezés Ha összegyűlt néhány forrás, érdemes elkezdni azok feldolgozását. Az, hogy elmerülsz egy-egy szövegben, persze nem jelenti azt, hogy a forrásgyűjtés folyamata lezárult. Bizonyos értelemben az csak most kezdődött, hiszen amint feltérképezted a szakirodalom számodra fontos területeit, találkozol visszatérő nevekkel, és rákereshetsz, milyen más, esetleg frissebb vagy számodra érdekesebb írások születtek még a témában. Ha a hipotézisedhez közeli munkával találkozol, ott különösen érdekes áttekintened a felhasznált forrásokat, ezek közül sok neked is hasznos lehet. Több keresőben – például a Google Tudósban – tudsz úgy is keresni, hogy megnézed, milyen későbbi munkák hivatkoznak egy adott műre. Ha egy fontos, de régebbi forrást találsz, segíthet a forrásgyűjtésben, ha így követed a hivatkozási hálót, és azonosítod, kik hivatkozták egyetértőleg, vagy kik vitatkoztak az írás állításaival.

források kritikus tömege A dolgozatunkhoz feldolgozott források jelentik az épület talapzatát: ritkán (vagy soha nem) fordul elő, hogy túlzottan erőse sikerül, viszont nagy baj, ha nem bírja el a súlyt. Ez utóbbi gyorsan szembetűnik. A nyomtatott újságok korában volt egy mondás, hogy az újságot sokan a végén, a sportrovatnál kezdik el olvasni. Ez igaz a tudományos munkákra, szakdolgozatokra is: a dolgozatról rövid idő alatt viszonylag pontos benyomás szerezhető, ha először az irodalomjegyzékét olvassuk el, és megállapítjuk, elég releváns, szakmai és friss forrást használt-e a szerző. Bár nem minden témához egyformán

²⁶ Ilyen például a Stanford Egyetem filozófiai enciklopédiája, amely elérhető a plato.stanford.edu címen; hozzáférés 2018. 11. 01. Valamennyi szócikkhez bibliográfia tartozik, amely jó alapot jelenthet a kutatáshoz.

Részlet két szakdolgozat irodalomjegyzékéből Az első oszlopban szereplő források felületesebb kutatásról tanúskodnak, és valószínűsíthető, hogy az akadémiai források mélyebb keresése elmaradt. Ez jogosan teheti gyanakvóvá teszi az opponenst a dolgozat tartalmi részeivel kapcsolatban is.*

ESETLEGESSÉGET MUTATÓ, NEHEZEBBEN ÁTTEKINTHETŐ IRODALOMJEGYZÉK (RÉSZLETEK)	IGÉNYESEN VÁLOGATOTT, SZÁMOS AKADÉMIAI FORRÁSRA ÉPÍTŐ DOLGOZAT IRODALOMJEGYZÉKE (RÉSZLETEK)
<p>A Blackwater nevű privát biztonsági cég honlapja a kurzusokról: https://blackwaterprotection.com/courses/</p> <p>A Blackwater nevű privát biztonsági cég saját blogja: https://blackwaterprotection.com/blog/</p> <p>A Blackwater nevű privát biztonsági cég munkafelvételei kövértelményei: https://blackwaterprotection.com/employment/</p> <p>Dotson Philip B.: The Successes and Failures of the Battle of Mogadishu and Its Effects on U.S. Foreign Policy, Cedarville University http://digitalcommons.cedarville.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=channels letöltés:2018.04.13.</p> <p>Frigyes Ervin: Magánosítás, katonaság, katonai magánvállalkozások. Uj Honvédségi Szemle 2001/5. 111–124.</p> <p>Global Security, https://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive-outcomes.htm letöltés: 2018.03.15.</p> <p>Harry S. Truman beszéde az atombomba bevetéséről, 1945.08.06. http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=12169 letöltés: 2018.04.13.</p> <p>Isenberg, David: PSC = Putin [Authorized] Security Contractor http://www.huffingtonpost.com/david-isenberg/psc-putin-authorized-secu_b_1430253.html letöltés: 2018.03.15.</p> <p>[...]</p> <p>Kruck, Andreas: Theorising the use of private military and security companies: a synergetic perspective. Geschwister Scholl Institute for Political Science, University of Munich (LMU), 34 http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/journal_articles/reports_journal_author_k_kruck_theorising_the_use_of_private_military_and_security_companies.pdf letöltés: 2018.04.13.</p> <p>Leander, Anna: The Impunity of Private Authority: Understanding PSC Accountability. Copenhagen Business School, http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/6985/leander_isa07_woc-wp89.pdf?sequence=1 letöltés: 2018.04.13.</p> <p>Miller, T. Christian: Contractors outnumber troops in Iraq. Los Angeles Times. http://articles.latimes.com/2007/jul/04/nation/na-private4 letöltés: 2018.03.15.</p> <p>Nagy Mihály: Az ENSZ aggódik a biztonsági magáncégek miatt. Kitekintő. http://kitekinto.hu/iszlam/2011/11/06/az_ensz_aggodik_a_biztonsagi_magancegek_miatt/ letöltés: 2018.03.14.</p> <p>Nowell Charles E., Webster Richard A., Magdoff Harry: Colonialism, Western. Britannica. https://www.britannica.com/topic/colonialism letöltés: 2018.04.13.</p> <p>Osmaćzyk, Jan Edmund (2002). Encyclopedia of the United Nations and International Agreements. Abingdon: Routledge Books. p. 1869</p> <p>Singer, Peter W.: Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.</p> <p>Uco, Cesar: Latin American mercenaries guarding Baghdad's Green Zone. http://www.wswn.org/en/articles/2005/12/merc-d28.html letöltés: 2018.03.15.</p> <p>Yarga Krisztián: Katonai biztonsági magánvállalatok amerikai alkalmazása Irakban. Nemzet és biztonság. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_krisztian-katonai_biztonsagi_maganvallalatok_amerikai_alkalmazasa_irakban.pdf letöltés: 2018.03.14.</p>	<p>1. Books, book chapters</p> <p>Arendt, H. (1975). The Decline of the Nation-State and the End of the Rights of Man. In H. Arendt, <i>The Origins of Totalitarianism</i> (pp. 267-302). New York, NY: Harcourt Brace Jovanovich.</p> <p>Blackstone, W. (1979). Of the Rights of Persons. In W. Blackstone, <i>Commentaries on the Laws of England Volume 1</i> (pp. 117-141). Chicago: University of Chicago Press.</p> <p>Brubaker, R. (1992). Citizenship as social closure. In Brubaker R., <i>Citizenship and nationhood in France and Germany</i> (pp. 21-34). Cambridge, MA: Harvard University Press.</p> <p>Cohen, R. (1997). Four phases of diaspora studies. In R. Cohen, <i>Global Diasporas: An Introduction</i> (pp. 1-20). Seattle, University of Washington Press.</p> <p>Cranston, M. W. (1962). Chapter 1: What are Human Rights? In M. W. Cranston, <i>What are human rights</i> (pp. 1-12). New York, NY: Basic Books.</p> <p>Hannum, H. (1987). Introduction. In H. Hannum, <i>The right to leave and return in international law and practice</i> (pp. 1-16). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.</p> <p>[...]</p> <p>2. Journal articles</p> <p>Akram, M. S. (2002). Palestinian refugees and their legal status: Rights, politics, and the implications for a just solution. <i>Journal of Palestine Studies</i>, 31(3), 36-51.</p> <p>Brand, A. L. (1995). Palestinians and Jordanians: A crisis of identity. <i>Journal of Palestine Studies</i>, 24(4), 46-61.</p> <p>Habermas, J. (1992). Citizenship and national identity: Some reflections on the future of Europe. <i>Praxis International</i>, vol. 12, pp. 1-19.</p> <p>Habib, J. (2007). Both sides now: Reflections on the Israel/Palestine conflict. <i>Human Rights Quarterly</i>, 29(4), 1098-1118.</p> <p>Haddad, S. (2004). The origins of popular opposition to Palestinian resettlement in Lebanon. <i>The International Migration Review</i>, 38(2), 470-492. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/27645386</p> <p>Hajjar, L. & Beinun, J. (1988). Palestine for beginners. <i>Middle East Report</i>, 154. 17-20</p> <p>Husseini, J. (2010). UNRWA and the refugees: A difficult but lasting marriage. <i>Journal of Palestine Studies</i>, 40(1), 6-26.</p> <p>Peteet, J. (2007). Problematizing a Palestinian diaspora. <i>International Journal of Middle East Studies</i>, 39(4), 627-646. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/30069491</p> <p>Rowley, C. K. & Taylor, J. (2006). The Israel and Palestine land settlement problem, 1948-2005: An analytical history. <i>Public Choice</i>, 128(1/2), 77-90. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/30026634</p> <p>Rubenstein, K. & Lenagh-Maguire, N. (2011). Citizenship and the boundaries of the constitution. In <i>The Research Handbook in Comparative Constitutional Law</i>. R. Dixon, T. Ginsburg, eds., E. Elgar, 2011; ANU College of Law Research Paper No. 11-15, p. 143-169. Retrieved from SSRN: https://ssrn.com/abstract=1855811</p> <p>Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. <i>A Journal of Transnational Studies</i>, 1(1), pp. 83-99. Retrieved from http://europeofdiasporas.eu/sites/default/files/posts/files/3,%20Safran%20Diasporas%20in%20Modern%20Society.pdf</p> <p>[...]</p>

* A részletek leadott szakdolgozatokból származnak, a pontos források elérhetők a jegyzet szerzőjénél.

fontos, hogy a legújabb források szerepeljenek, az alapos kutatómunkának része, hogy a szerző megvizsgálja, hogy az íráskor elérhető irodalmak meddig jutottak a téma feltérképezésében. Ennek hiányában az is előfordulhat, hogy olyan kérdést és olyan módszerrel vizsgál, amelyet más már pont úgy vizsgált, vagy lehetséges, hogy a kérdésen már túlhaladt a szakmai diskurzus. Önmagában egyik sem hiba, és mindkét esetben lehetséges, hogy a szerző elmagyarázza, miért választotta mégis az adott kérdés vizsgálatát. A gond az, ha a szerző úgy ír a témáról, hogy a frissebb fejleményekkel nincs tisztában, így azokra nem is tud reagálni.

tartalmi szűrés

A túl sok forrás ugyanakkor lebéníthat vagy felületes olvasáshoz és feldolgozáshoz vezethet. Az anyaggyűjtés során tudatosan kell kezelni azt az adottságot, hogy korlátozott idő áll rendelkezésre. Lehet, hogy több száz vagy ezer tanulmány és több tucat könyv foglalkozik a témával, és ezek nagy részéhez hozzá is férek, de valójában ezekből csak egy kisebb merítést tudok érdemben feldolgozni. A döntésben segíthet, hogy melyek a témához közelebb álló és a többet hivatkozott, magasabban jegyzett, megbízhatóbb források. A feldolgozott szakirodalom kiválasztása maga is a kutatás érdemi részéhez tartozik, amely erősítheti vagy gyengítheti a következtetések meggyőző erejét – és javíthatja vagy ronthatja a dolgozat értékét.

jegyzetelés

A kutatás részét képező olvasás mindig aktív folyamat. Érdekes tudatosítanod, milyen jegyzetelési technikák segítik a megértést és készítik elő legjobban a későbbi feldolgozást. Van, aki a nyomtatott szövegben tud leginkább dolgozni, de lehet, hogy a letöltött pdf-ekhez fűzött megjegyzések és kiemelések segítik leginkább a későbbi munkád. Az elektronikus forrásoknak megvan az az előnye, hogy tudsz keresni a szövegben.²⁷ Egyszerre előny és veszély, hogy könnyedén tudsz idézeteket átemelni a jegyzeteidbe és a készülő szövegedbe. Fontos, hogy másolás esetén mindig tedd azonnal idézőjelbe a szövegrészt, és jelöld röviden a forrást. Később, ha már esetleg elfelejtetted, hogy másoltad a szöveget, az idézőjelek emlékeztetni fognak, hogy nem saját mondatokról van szó, a forrásmegjelölés pedig segít visszakeresni az eredetét, és segít abban is, amikor véglegesíted a hivatkozásokat.

A letöltött anyagokat rendszerezheted könyvtárakba, de használhatsz erre írt programokat is, ahol címkézéssel jelölheted, dátum, szerző és más kritériumok szerint szűrheted a különböző dokumentumokat, és gyakran találsz teljes szöveges keresőfunkciót is. Az olyan, fentebb már említett hivatkozásképző programok, mint a Zotero vagy a Mendeley arra is alkalmasak, hogy az elektronikus forrásaidat – nyomtatott forrás esetén azok bibliográfiai adatait – rendszerezve tárold. A jegyzeteléshez használhatsz hagyományos szövegszerkesztőt, de jegyzetelésre kitalált programokat is, mint a Microsoft OneNote, a Simplenote, az Evernote vagy a Google Keep. A jegyzet és gondolatok összetettebb rögzítésére használhatsz *mind mapping* programot.

szakirodalmi áttekintés

A szakirodalom feldolgozásának fontos lépése, amikor a dolgozatban áttekinted az olvasott szakirodalom releváns állításait, vagyis szakirodalmi áttekintést írsz.

²⁷ További előny, hogy a letöltött anyagokat könnyen szinkronizálhatod eszközeid között, így mindig kéznél lehetnek. Ez egyúttal biztonsági mentésként is szolgálhat.

Olvasási technikák Az olvasás az átfutástól az elmélyült, értelmező, kritikus olvasásig terjed attól függően, mennyi időt és energiát szánok egy-egy írásra. Az átfutás, a gyors átolvasás, a címek, hivatkozások, ábrák és a kiemelt részek, például az absztrakt, a bevezetés vagy a konklúzió elolvasása alapján gyors képet kaphatunk az írásról, és ennek fényében dönthetünk, töltünk-e vele több időt. Az alapos olvasás során jelzéseket, megjegyzéseket fűzhetünk a szöveghez, külön jegyzetelhetjük a szöveg főbb állításait és számunkra fontos érveit. Egy további fázis lehet, ha más szövegekkel összehasonlítva olvassuk a szöveget, vagy azt vizsgáljuk, egy-egy részérvet mennyire meggyőzően támaszt alá vagy cáfol, esetleg ha azzal a szemmel nézzük, hogy módszertanát tekintve mennyire meggyőző. Tisztázd minden esetben az olvasásod célját: az olvasás célja lehet például, hogy általánosságban megértsd a szerző gondolatmenetét. De lehet konkrétabb és kritikusabb célod is. Például az, hogy vizsgáld, figyelt-e a szerző egy-egy részkérdésre, vagy megfelelően alkalmazta-e a módszertant, nincs-e a szövegben önellentmondás stb.

Szakszövegnél, különösen az első időszakban, amikor ismerkedünk egy tudományterülettel, az elmélyült értelmező olvasás több időt vehet igénybe. Előfordulhat, hogy egyes szakkifejezéseknek – különösen, ha a szöveg nem magyar – utána kell néznünk. Azonban ez a befektetett munka később megtérül. Csak ezzel a pluszmunkával biztosíthatod, hogy értő olvasó legyél, és hogy hűen tudd bemutatni az írás érveit és a szakirodalom vitáit.

Olvasási típusok gyorsaság szerint (egy-egy szöveg során változhat a használt olvasási technika, lehet, hogy egyes részeket átfutsz, másokat alaposan olvasol):

6. ÁBRA. OLVASÁSI TECHNIKÁK (SAJÁT ÖSSZEÁLLÍTÁS)

AKTÍV ÉS PASSZÍV OLVASÁS Az olvasás céljától függően maradhatsz passzív olvasó, vagy alkalmazhatsz valamilyen aktív olvasási technikát: amikor jegyzeteket készítesz, húzd alá a fontos részeket, amelyeket később használni tervezel stb. A legtöbb módszert papíron és képernyőn olvasásnál egyaránt alkalmazni lehet.

Ebben már nem csak arra keríthetsz sort, hogy egy-egy forrás legfontosabb állításait, esetleg módszereit és esettanulmányait ismerteted, hanem arra is, hogy rámutatsz az egyes munkák közötti kapcsolatokra. Lesznek egymásra építő és egymással vitatkozó, esetleg egymásról nem tudó, de ütköző érvek. Ebben sokat segít, ha utánajársz, és érthetően bemutatod egy-egy szerző hátterét: milyen szellemi irányzathoz tartozik (ha releváns: milyen politikai felfogást követ), milyen hagyományra épít, kikkel vitatkozik, milyen tudományterületről érkezik, és a hivatkozott állítása a szűkebb tudományterületéhez kapcsolódik-e.²⁸ Egy jó szakirodalmi áttekintés térképként szolgál.²⁹ Bemutatja a „sugárutakat”, ahol nagyrészt egyetértés van, és a kereszteződések, ahol a különböző szerzők újtjai elválnak, és egymástól eltérő álláspontokat fogalmaznak meg. Hiányos térkép birtokában könnyen eltévedhetsz: rosszul méred fel, melyek a vizsgált tudományterület fontos és aktuális kérdései, melyek a súlyponti állításai. Ha viszont követően bemutatod, hogy milyen eltérő álláspontokat azonosítottál a kutatás során, ezek a különbségek mire vezethetőek vissza, mennyire tűnnek áthidalhatatlannak stb., akkor nagy baj már nem lehet. Az értékelő látja, hogy a szerző értő olvasója a vonatkozó szakirodalomnak, eligazodik az eltérő álláspontok között, és az eltérő álláspontok bemutatásából természetes módon adódik majd a szerzői állásfoglalás arról, kinek van (inkább) igaza, ki téved, és miben. Lesz tehát vélemény, érvelés, és bizonyosan túllép a dolgozat a mérő leírásán.

Szakirodalmi áttekintés (literature review) A szakirodalmi áttekintéshez fontos konkrétan megfogalmaznod, hol tartasz a kutatási hipotézissel. Ezt követően tudod röviden leírni, milyen szakirodalom kapcsolható ehhez, ezen belül pontosan milyen forrásokat dolgozol fel most, és miért döntöttél így. A keretezés után tudod összefoglalni az egyes szakirodalmi állításokat: milyen hipotézisből kiindulva, hogyan vizsgálták mások a kérdést (módszertan), milyen eseteket elemeztek, és ez mit jelent a saját hipotézisedre nézve. Nem kell feltétlenül az egész forrást bemutatni, csak azt a részt, amely a te hipotézised szempontjából releváns – bár persze gyakori, hogy ez az egész szöveget jelenti. Figyelj ugyanakkor arra, hogy ez a kiválasztás nem járhat azzal, hogy a szöveg teljesen elveszíti eredeti kontextusát. Ez könnyen vezet tévedéshez, félreértelmezéshez, túlterjeszkedéshez. Fontos érteni, hogy a szerző milyen környezetben, például milyen vitában, mire reagálva vagy milyen érvényességi körben, milyen adatok alapján állítja, amit állít.

Kapcsold egymáshoz a szakirodalmakat, mutasd be, hogy miben értenek egyet a szerzők, miben gondolnak mást, akár a kiindulópontjukban, akár a konklúzióikban. Térj ki rá, mi lehet az oka, hogy eltérő a konklúzió. Van-e, ahol logikai hibát vagy hiányosságot találsz, esetleg korlátozott az eredmények érvényessége, vagy más módszertant, eltérő eseteket vizsgáltak, magasabb absztrakciós szinten dolgoztak stb. Tedd világossá, hogy mit viszel tovább, mit tudsz hasznosítani a későbbiekben, esetleg mi az, ami hiányzik a téma eddigi irodalmából. Áttételesen a témaválasztást

28 Más lesz például egy állítás súlya, ha egy atomfizikus vagy agykutató a saját tudományterületén végzett kísérletek eredményeit mutatja be, és más, ha tágabb társadalmi kérdésekben mint „public intellectual” adja közre meglátásait.

29 A tudomány paradigmaalapú elméletét kidolgozó Kuhn használja az adott tudomány alapvető szabályait leíró paradigmákra hasonlatként a térképet. Lásd Thomas S. KUHN, *A tudományos forradalmak szerkezete*, ford. BÍRÓ Dániel (Budapest: Osiris, 2000), 117.

is indokolhatja az, ha az irodalmi áttekintés alapján valamilyen hiányosságra mutat sz rá. Járd körül, hogy mit jelent a saját kutatásodra nézve: tudsz-e azonosítani valamilyen hiányt, és úgy érvelni, hogy a te kutatásod hivatott betölteni ezt az űrt. Ha van ellentét, ellentmondás a források között, hogyan tudnád ezt feloldani: jó-e a kiinduló hipotézis, miért, a szakirodalomból mit tudsz használni a módszertanánál, az esetek kiválasztásánál stb. A szakirodalmi áttekintés abban is segít, hogy a válaszlehetőségeket feltérképezd.

A szükséges elemek tehát: saját kutatási hipotézis, áttekintett szakirodalom kiválasztásának indokolása, a szakirodalom (hipotézisek, módszerek, konklúziók) összefoglaló bemutatása, az egyes álláspontok közötti kapcsolatok feltárása, konszenzus és ellentmondások, esetleges hiányosságok azonosítása, majd annak vizsgálata, hogy mit jelent mindez a saját kutatásodra nézve. Ez utóbbi lényegében a saját kutatás legitimálása, annak kimondása, miért van pont az általad tervezett kutatásra szükség. Lehetséges stratégia például, ha azt mutatod be, hogy valami hiányzik az eddigi vizsgálatokból (konkrét kérdés, eset vizsgálata, módszer alkalmazása stb.), vagy azt, hogy az ellentmondások feloldhatók valamilyen új megközelítéssel, új adatok alapján. A kutatási terv része lehet, hogy a feltételezett konklúziót, hipotetikus következtetésként leírod. Hasznos, ha kitérsz arra, hogy bármilyen eredménnyel is jár a vizsgálat, annak milyen tágabb haszna van a tudomány, esetleg a társadalom számára.

A szakirodalmi áttekintés – hasonlóan a dolgozat egészéhez, de még közvetlenebb módon – végig a saját kutatási hipotézis mentén dolgozza fel a témában elérhető szakirodalmat. Tehát nem egy általános szakirodalmi összefoglaló, hanem a források célirányos szintézise. Ebben segít, ha minden forrásnál azokat az állításokat, érveket, bizonyítékokat emelem ki, amelyek a saját kutatási hipotézisemről mondanak valamit.

A jó szakirodalmi áttekintés több egy idézetgyűjteménynél: egyfajta értelmező keretet épít fel, amelyben elhelyezi az egyes szerzőket, érveket, így ez maga is értékes része az írásnak, és jó megalapozást ad a téma további tárgyalásához. Ennek első lépése, hogy ütközteted egymással a hivatkozott állításokat: mit gondol az egyik szerző a másik munkájáról; kiegészítik, esetleg kizárják egymást a különböző érvek? Sok szakdolgozat megreked azon a szinten, hogy néhány odaillő állítást idéz más szerzőktől, majd a különböző álláspontok szemléltetése nélkül lép tovább. A különbség leírható úgy, mint hogy a halastó és a halászlé is vízből és halból áll, mégsem gondoljuk, hogy a kettő azonos: fontos az elkészítés fázisa. Nem jó, ha az egymáshoz kapcsolható irodalmak „szegregáltak” szerepelnek a szövegben, az érdemi összefüggések érzékeltetése nélkül. A jól megírt áttekintés segíthet abban, hogy a dolgozat egyszerű (és gyakran: unalmas) leírás helyett drámai feszültséget teremtve mutassa be a tudományos vitát: a szereplők színre lépnek a saját véleményükkel, vitatkoznak, próbálják meggyőzni az olvasót. Majd a végén eredményt hirdetsz, kinek a megközelítését fogadod inkább el, melyekre építesz, illetve a kutatásod alapján melyik bizonyult meggyőzőbbnek, használhatóbbnak. A tudományos dolgozat írása nem újságírás, nem egyszerűen az események és a szakirodalom ismertetése; nem lehet pusztán az a cél, hogy egy újabb összefoglalás szülessen. A kutatási hipotézisből kiindulva egy nyomozó, érvelő szöveg születik, amely nem nélkülözheti az aktív, kritikus megközelítést.

**saját szöveg
a forrásokból**

vita „Csak másban moshatód meg arcodat”.³⁰ Visszatérő fordulat a tudományos világban, hogy a szerző fő vitapartnerének mond köszönetet, hogy motiválta és segítette, hogy gondolatait érthetőbben, meggyőzőbben fejtse ki, elmélyedjen a témában, és gyakran hogy a maga számára tisztázza, mit is gondol pontosan az adott kérdésről, és miért, milyen mögöttes megfontolások vezetnek. Érezheted úgy egy téma kapcsán, hogy nincs határozott véleményed vagy egyáltalán nincs kész válaszod a felvetett problémára. Ez semmiképpen ne tántorítson el! Ellenkezőleg: a dolgozaton érződni fog, hogy valódi kíváncsiság vezérel, és ha jól meg tudod fogalmazni a kérdést, akkor a kapcsolódó szakirodalom megismerése után világossá fog válni, melyek azok a vélemények, amelyekkel egyetértesz, melyeket utasítasz el határozottan, és hol vannak esetleg a mélyebb, a szakdolgozati kutatás keretében nem tisztázható dilemmák.

A kritikai megközelítés nehézségei Bár a kritikai megközelítés bizonyos értelemben minden tudományos vizsgálódás sajátja, a kritikai elmélet alkalmazása részben sajátos kérdéseket vet fel. Itt ezekhez fűzünk néhány magyarázó megjegyzést.

MIT JELENT A KRITIKAI TANULMÁNY? Minden olyan kutatás ide tartozhat, amelynek célja valamilyen állapot megváltoztatása az ahhoz vezető folyamatok jobb megértése révén. Bár a kérdésfeltevések, a problematizálás más megközelítésekben is fontos szerepet kap, itt hangsúlyosan igaz, hogy semmit sem tekintünk adottnak, egyértelműnek. Sőt éppen a természetesnek, adottnak tűnő jelenségek miértjeire kérdezzük rá, aláhúзва, hogy ezek is emberi, társadalmi konstrukciók. Ez jellemzően kapcsolódik a hatalom működésének feltárásához.

MIT NEM JELENT A KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉS? A dolgozatírás általános és formai szabályai a kritikai megközelítéssel írt szövegekre is vonatkoznak, a hivatkozások, az érveléstechnika és a stílus konvencióinak feszegetése nem fér össze az akadémiai-szakmai keretek közötti számadás céljával.

HOGYAN TUDSZ ELINDULNI? Ha ilyen kérdések érdekelnek, és nem hallgatólag releváns tárgyakat, érdemes lehet alaposan beleolvasni magad először a kritikai elmélet történetébe. Olvashatsz posztstrukturalista és marxista klasszikusokat is, de a legtisztábban (és a mai szerzőknél talán kevésbé cizellált, egyben megközelíthetőbb módon) Max Horkheimer magyarul is elérhető esszéi adnak eligazítást.³¹ Ennek révén olyan talapzathoz jutsz, amelyhez könnyen kötheted majd a témavezetővel egyeztetett pontos elméleti keretet (posztstrukturalizmus, neo-gramscsiánus megközelítés, Foucault, posztkoloniális perspektíva stb.). Ha a kutatás erősen nyelvcentrikus (ami gyakori), akkor a diskurzusanálízis úgy kritikai, mint pozitivisták elemzésében is használható technikáival fontos megismerkedni.³² Kritikai munka esetében, ahol különösen képlekennyé válnak a határok, különösen fontos, hogy folyamatosan egyeztess a témavezetőddel.

30 Az idézet József Attila *Nem én kiáltok* című verséből való, amelyben a költő a kutatási kérdés szűkítésére is bátorít: „Légy egy fűszálon a pici él / S nagyobb leszel a világ tengelyénél.” In JÓZSEF Attila, *József Attila összes versei* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971), 124.

31 Elsősorban: Max HORKHEIMER, „Hagyományos és kritikai elmélet”, ford. GELLÉRI András, in *Tény, érték, ideológia*, szerk. PAPP Zsolt (Budapest: Gondolat, 1976), 43–116.

32 Ennek hatalmas a szakirodalma. A témavezetővel való konzultáció nagyon fontos annak eldöntéséhez, hogy érdemes-e ilyen módszert használni. Jó útmutató lehet ugyanakkor SZABÓ Márton, *A diskurzív politikatudomány alapjai* (Budapest: L'Harmattan, 2003), különösen az I–II. rész szövegei.

MILYEN CÉLOK VEZÉRELHETNEK EGY KRITIKAI DOLGOZATOT? Kritikai módszerrel fel tudod tární, hogy valamely természetesnek tekintett jelenség hogyan korlátozza egyének vagy csoportok választását, hogyan fed el lehetséges alternatívákat, ezzel bemutatva, hogy az adottnak tűnő rend miért nem szükségszerű, és milyen előnnyel járhat annak átalakítása. Ez azt is jelenti, hogy az alternatívára törekvés felől, nem semlegesen kérdez rá kívülről valamilyen tényezőre – szemléltetve, hogy a nyelv maga is része a bemutatott problémának. Egészen más következtetésekre juthat egy kutatás, ha a fenyegetésekre és nemzeti érdekre hivatkozó beszédmódot átveve vizsgálja a nemzetbiztonsági gondolkodást, mintha erre a félelem társadalmi fegyelmező eszközként való alkalmazásaként tekint. Ugyanakkor a kritikai módszert alkalmazónak különös felelőssége, hogy a kiindulópontját világossá tegye: milyen előfeltevésekre építve fogalmazza meg kritikáját.

MILYEN VESZÉLYEKEL JÁR HAT A KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉS? A kritikai kutatás talán kockázatosabb, de mindenképpen izgalmas vállalkozás, ahol a módszertan átgondolása különösen fontos. Csak akkor érdemes belevágni egy kritikai tanulmány készítésébe, ha a hallgató erősen elkötelezett a szemlélet mellett, és látja vagy sejtja a vizsgált jelenség konstruált voltát. Ezek nélkül, különösen az elnagyolt, távlati szemlélet csapdájában maradván, nem lehetséges sikeres kritikai kutatás, és a szöveg könnyen válik tudományos munka helyett filozófiai csapongássá, esszévé. A jó kritikai tanulmány erős és perspektivikus elméleti alapról elvégzett érzékeny empirikus analízis, amelynél a kognitív elemek gyakran válnak lényegessé, és az aprólékos, szövegekre fókuszáló elemzés (dokumentumok, szervezeti kultúrák szavak szintjén történő vizsgálata) sokszor lényegesen konkrétabb formában jelenik meg, mint számos pozitívista szakdolgozat esetében.

A források feldolgozása során figyelj arra, hogy azokat kritikai olvasatnak vedd alá. A szaktekintélyek által, cizellált fogalmazással és tiszteletet parancsoló szakirodalmi apparátussal írt szöveg előtt könnyű kapitulálni és vakon elfogadni minden állítást. Gondold végig, hogy melyek az írás erős és gyenge pontjai, milyen ellenérvek fogalmazhatóak meg vele szemben, mennyiben korlátos az érvek alkalmazási köre, és ezekkel számot vet-e a szerző! Ebben a szöveggel vitatkozó más írások segítségére lehetnek – utóbbiaknál is indokolt azonban a kritikai forráskezelés alkalmazása. Csak a mennyiség csapathat át minőségbe: nehéz kritikusan kezelni a forrásaimat, ha egy témára, érvre egyetlen irodalmat használok.

**kritikai
forráskezelés**

Ha nem ellenőrzött forrásból dolgozol – tehát például nem szakmai folyóiratban megjelent, lektorált cikkből vagy vezető tudományos kiadónál megjelent kötetből –, fordíts különös gondot arra, hogy ellenőrizd a forrást: megbízható-e, vagy egy lelkes amatőr vagy „fake news”-gyártó félrevezető írásaival van dolgod. Ezért is fontos, hogy elsősorban akadémiai forrásokra építs: időt és energiát spórolsz meg, ha alappal feltételezheted, hogy megbízható munkákból dolgozol. Előfordulhat, hogy rosszhiszeműség nélkül vezetnek félre a forrásaid: figyelj arra, hogy máshogy kell viszonyulni egy akadémiai szöveghez, és máshogy egy praktikus meggyőzési céllal írt, például politikai vagy jogi kontextusban használt szöveghez, ahol a közönség vagy a bíró meggyőzésének célja és a retorikai teljesítmény fontosabb, mint hogy minden felmerülő érvet és ellenérvet szabatosan körüljárjon a megszólaló. A tudományos kutatás velejárója, hogy

7. ÁBRA. A KÖNYVTÁRI EGYESÜLETEK ÉS SZERVEZETEK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGÉNEK ÚTMUTATÓJA AZ ÁLHÍREK (FAKE NEWS) KISZÜRÉSÉRE

Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Hogyan_ismerd_fel_az_%C3%A1lh%C3%ADreket_%28How_To_Spot_Fake_News%29.jpg;

hozzáférés: 2018. 11. 01.

a különböző érveket nem egyszerűen az „igaz/hamis” dichotómia alapján kezdjük megítélni, mint inkább aszerint tartjuk őket hasznosnak vagy haszontalannak, hogy mennyiben képesek megragadni a valóság egy-egy (a kutatásunk szempontjából) fontos vetületét.³³

³³ A valósághoz való viszony egyik végpontjának – ahol a valóságot már csak idézőjelben írjuk le – költői feldolgozása: „Valaha történeteket írtunk, / aztán a nemrég múltban „szövegeket”, / de ezek sem bizonyultak elég tisztáknak, / túlságosan emlékeztettek a valóságra / (elnézést az obszcén kifejezésért) [...]” PETRI György: *A minimum művészetétől a művészet minimumáig. A posztmodernről.* <http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/PETRI/petri00381/petri00431/petri00431.html>; hozzáférés: 2018. 02. 26.

„**Metodológia**” Fellengzősen hangzik, de a dolgozat módszertani része valójában nem jelent mást, mint hogy elmagyarázod az olvasó számára, milyen információkra építve pontosan hogyan keresel választ a kutatási kérdésre (hogyan próbálsz cáfolni a kutatási hipotézist). Ha a logika megbicsaklik, például a választott módszer nem felel meg a kutatási kérdésnek, az aláássa a kutatás eredményeit – és a dolgozat értékét. Mivel a módszertan tudományterületenként és gyakran azon belül is rendkívül változatos, itt csak néhány alapvető módszertani kérdésre térünk ki.

ÖSSZEHASONLÍTÁS Gyakran alkalmazott módszer a szakdolgozatokban, és általában az irodalomban az összehasonlítás. Keress írásokat kifejezetten az összehasonlító módszer használatáról az adott tudományterületen, és keress olyan munkákat, amelyek maguk alkalmazzák az összehasonlító módszert! Vizsgáld meg, milyen szempontok szerint választják ki a vizsgált eseteket, és milyen kérdések mentén, pontosan mit és hogyan vetnek össze. Hogyan használják a történeti módszert, mit jelent a funkcionális megközelítés, hogyan helyezik az egyes eseteket kontextusba, és mit jelent mindez az összehasonlításra nézve? Saját munkádban dolgozz azon, hogy a különböző esetek feldolgozása valóban összehasonlítás legyen, ne álljon meg a párhuzamos leírásnál.³⁴ Mit tanít az összehasonlításunk az okokról, a körülményekről, az elméletekről és fogalmakról, egyes célok és intézmények igazolhatóságáról, a modellalkotásról és a módszer korlátairól?

VEGYES MÓDSZERTAN Egy kutatás építhet eltérő módszerekre, hogy jobban körüljárja a kérdést, és kölcsönösen ellenőrizze a különböző módszerekkel kapott eredményeket. Ekkor különösen fontos annak tisztázása, hogy pontosan milyen adatokból és módszerekből milyen állítások következnek – melyek a módszer előnyei és korlátai, amelyekre a következtetések megfogalmazásánál figyelni kell. A módszerek – például kvalitatív és kvantitatív megközelítések – keverése könnyen sértheti az adott metodológia alkalmazásának bevett szabályait. Ha interjúkat készítesz vagy kérdőíves felmérést végzel, különösen fontos, hogy tisztában legyél a módszertani alapvetésekkel, mielőtt nekiállsz az adatgyűjtésnek.

SZABÁLYOK Ha saját empirikus kutatást végzel, kiemelten fontos a kapcsolódó etikai és szakmai sztenderdek ismerete és alkalmazása. Egyes kutatásokhoz etikai bizottsági jóváhagyás is szükséges. Ha bizalmas a közlés, figyelj arra, hogy ne legyen beazonosítható a forrásod. Csak annyit közölj, amiből a közlés megbízhatósága kiderül. Például utalhatsz arra, hogy egy magyar vagy uniós tisztviselőtől hangzott el személyes interjú során az állítás, és az ő kérésére névtelenül hivatkozol rá. Ezeket a kérdéseket mindenképp egyeztesd a témavezetőddel!

Két példa a kutatási hipotézis és a módszertani kérdés összekapcsolására

Kutatási hipotézis #1: John Major személyisége fontos tényező volt abban, hogy az Egyesült Királyság támogatta az öbölháborút, az intézményi okok elégtelen magyarázattal szolgálnak.

Módszertani megközelítés: A hipotézis valójában két állítást tartalmaz. Az első a volt miniszterelnök személyiségére vonatkozik, amelyet elsősorban kortárs beszámolók, visszaemlékezések alapján lehet vizsgálni, majd kötni a politikai döntéshez. A máso-

34 Talán rémlik irodalomórákról a különbség a dialógusok és a párhuzamos monológok között, lásd Csehovot.

dikhoz azt kell bemutatni, hogy a döntésben részt vevők intézményi szintű vizsgálatából nem következett volna, hogy támogató döntés születik.

Kutatási hipotézis #2: Az országgyűlési képviselőket számos esetben előítéletek vezetik a döntéseik során, és ez különösen igaz a hazai kisebbségekkel kapcsolatos döntéseikre.

Módszertani megközelítés: A képviselői hozzászólások diskurzuselemzése az Országgyűlési Napló alapján, öt esettanulmánnyal, egy-egy szavazást megelőző parlamenti vitát vizsgálva.

FORRÁSHASZNÁLAT: IDÉZÉS ÉS HIVATKOZÁS

Hivatkozások értelme és formái. Akadémiai őszinteség és plágium. Idézetek és átiratok. Sok forrás. Beépítés.

A forráskezelés formai vetülete a hivatkozások megfelelő használata. Válassz hivatkozási stílust. Az a legjobb, ha a feldolgozott tudományterület – különböző tudományterületeket ötvöző, inter- vagy multidiszciplináris munka esetén a domináns tudományterület – leggyakrabban használt hivatkozási stílusát használod.

hivatkozások

A hivatkozások alapszabálya:
„Aki nem hiszi, [hadd] járjon utána!”

A hivatkozások megfelelő feltüntetése több célt szolgál. Egyrészt azt üzeni az olvasónak, hogy a szerző elsajátította a tudományos munkához szükséges ismereteket, annak formális szabályait is beleértve. Másrészt segít abban, hogy a forrásokat úgy tüntessük fel, hogy abból az olvasó számára kiderüljön, milyen típusú forrásokra támaszkodik a szöveg. Például kiderüljön külön utánanézés nélkül, hogy egy újságcikkről vagy szakfolyóiratban megjelent írásról, doktori értekezésről vagy *working paper*-ről, könyvrecenzióról vagy magáról a könyvről van-e szó. Saját érdekünkben is érdemes a hivatkozásokat már a jegyzetelés során pontosan vezetni, mivel ez szolgálja az információk visszakereshetőségét. Ugyanez az olvasó szempontjából az ellenőrizhetőség és átláthatóság célját biztosítja: a szkeptikus vagy alapos olvasó könnyen utána tud járni az egyes állításoknak. Sőt ha később magunk szeretnénk a saját szövegünkben kiindulva további kutatást végezni, a saját dolgunkat is megkönnyíti, ha a régen elfelejtett forrásokat pontosan feltüntettük. Végül ne felejtjük el, hogy a megfelelő hivatkozások arra is képesek, hogy legitimálják a dolgozatban írtakat. Az olvasó meggyőződhet, hogy a szerző kellő olvatottsággal tárgyalja a témát, és elismert szerzőkre építve fejt ki álláspontját.

Miért?

A hivatkozás céljaiból – korábbi munka elismerése, átláthatóság, ellenőrizhetőség, visszakereshetőség – kiindulva nem csupán az fontos, hogy a forrás szerepeljen, hanem az is, hogy a hivatkozott információt könnyen azonosíthassuk a később is elérhető forrásban. Igyekeznünk kell olyan forrást megjelölni, amely később is elérhető lesz, és a hosszabb forrásokon belül megjelölni, pontosan honnan vettük a kérdéses állítást, adatot stb. Tehát ahol csak lehet, pontos oldalszámot (szakaszszámot, címet stb.) adjunk meg. Ez alól az lehet kivétel, ha egy-egy munkának a fő állítását hivatkozzuk – bár jellemzően ekkor is tudunk olyan konkrét helyet találni a szövegben, ahol ez a központi érv megjelenik. Táblázatoknál, ábráknál ugyanúgy fontos a forrás feltüntetése, mint bármilyen más információ esetén, hiszen ezek is a dolgozat részét képezik.

Mit és hogyan?

Gyakori hivatkozási stílusok Alapvetően két hivatkozási stílussal találkozhat, az egyik már a szövegben a teljes hivatkozásokat használja, legalábbis az első előforduláskor, és lábjegyzetet (egy-kiadványoknál végjegyzetet) használ. A másik a szövegek közötti „szerző – dátum: oldalszám” formulát alkalmazza.³⁵ Ebben az esetben különösen fontos szerephez jut a bibliográfia, amely így az egyetlen hely, ahonnan a teljes hivatkozásokat elérheti az olvasó.

Gyakran használt hivatkozási stílusok például az APA (American Psychological Association), Chicago (Chicago Manual of Style), Harvard, MLA (Modern Language Association), a jogtudomány területén továbbá a Bluebook (The Bluebook: A Uniform System of Citation), OSCOLA (Oxford University Standard for Citation of Legal Authorities).

A jelen kiadványban használt hivatkozási stílus az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete által 2017-ben közzétett címléírási és jegyzetelési mintát követi, amelyet a Chicago Manual of Style 16. kiadását (2010) követve állítottak össze. A leírás elérhető: <http://www.iti.mta.hu/szabvany-iti.pdf>; hozzáférés: 2018. 11. 12.

A hivatkozások kezeléséhez használhatunk célprogramokat, amelyek az összegyűjtött szakirodalom alapján egy kattintással beillesztik, és a szöveg módosításaival együtt dinamikusan átírják a hivatkozásokat. Ráadásul így a stílusok közötti váltás megoldható a beállítások módosításával. (Ezt jellemzően a szövegszerkesztőbe beépülő modulon keresztül oldják meg.) Azoknál a hivatkozási stílusoknál, ahol az ismétlődő hivatkozások esetén az első hivatkozásra kell visszautalni (pl. „HAIDT 2006 (34. vj.) 53.”), a jegyzetszám változásait a szövegszerkesztők automatikusan követik, ha használod a kereszthivatkozás funkciót.³⁶ A korábban említett programok közül a Zotero, a Mendeley és az Endnote egyaránt használható a Worddel és a LibreOffice-szal. Ha nem saját, felépített adatbázisból dolgozunk, a gyors online eszközök, mint a citethisforme.com, is segítségünkre lehetnek. Ne felejtse el, hogy a célszoftverek használata nem mentesít az alól, hogy a te felelősséged, hogy a végző formában a választott hivatkozási stílusnak megfelelően szerepeljenek a szakirodalmak!

Plágium?

A hivatkozások szerepeltetésének a fentiekben túl vannak (szerzői) jogi indokai is. Ha egy gondolatot, ötletet, adatot, megfogalmazást stb. mástól vettünk át, ezt jelezni kell.³⁷ Ennek elmaradása esetén a plágium bűnébe esünk, amelynek az egyetemi rendszerben is súlyos következményei vannak.³⁸ Az akadémiai őszinteség (*academic honesty*,

35 Műszaki területeken használják az IEEE-szabványt, ahol a hivatkozások az [1] formátumot alkalmazzák.

36 Angol verziókban *cross-reference*. Microsoft Word esetén: Kereszthivatkozás létrehozása, <https://support.office.com/hu-hu/article/kereszthivatkoz%C3%A1s-l%C3%A9trehoz%C3%A1sa-300b208c-e45a-487a-880b-a02767d9774b>; hozzáférés: 2018. 08. 31.; LibreOffice Writer esetén: Kereszthivatkozások beszúrása, https://help.libreoffice.org/Writer/Inserting_Cross-References/hu; hozzáférés: 2018. 08. 31.

37 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény megfogalmazásában: „1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.” 12. § (1) bek., részlet: „A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni.” Itt nem tárgyalt, fontos vetülete az átvételnek a licenstek kérdése.

38 A szankciókról fegyelmi eljárás keretében döntenek. Az ELTE Hallgatói Követelményrendszer (HKR) 74/C. § (2) bekezdése szerint: „Fegyelmi vétségnek minősül, amennyiben a hallgató [...] szövegszerűen vagy alapvető tartalmi elemei tekintetében saját hallgatói műveként teljes egészében vagy jelentős rész-

8. ÁBRA. „ATTRIBUTION ADDED, CRISIS AVERTED”

Idézet forrása: <http://creepypasta.wikia.com/wiki/Thread:158895>. Kép forrása: Success Kid – I Hate Sandcastles, Know Your Meme, <https://knowyourmeme.com/memes/success-kid-i-hate-sandcastles>; hozzáférés: 2018. 11. 12.]

bizonyos értelemben a plágium ellentéte) azt kívánja, hogy a lehető legpontosabban tárjuk az olvasó elé, milyen más forrásokat használtunk, és honnantól kezdődik a saját munkánk. Ennek megfelelően nem csak a publikált és írott forrásokra, de bármilyen, mástól vett információra utalni kell a saját szövegünkben.³⁹ Egy e-mailre, szóbeli előadásra vagy személyes közlésre ugyanúgy lehet hivatkozni, mint egy publikált műre. Bár hasznos az utóbbit használni, ha van, előfordul, hogy nem találunk stabilabb, ellenőrzött forrást, de jelezni szeretnénk, hogy más gondolatát használjuk – a nagyobb hivatkozási stílusleírások a nem publikált források hivatkozására is útmutatót adnak. Például hivatkozható egy e-mail és egy beszélgetés is („XY személyes közlése, 2018. 07. 18.”).

A szerzőségnek nem mindig tulajdonítottak jelentőséget, de az utóbbi évszázadokban fontossá vált, hogy elismerjük, kinek a korábbi munkájára építünk saját munkánkban. Vannak, akik felvetik, hogy a digitális újrafeldolgozás világában az eredeti szerzőség újra háttérbe szorul – ugyanakkor erről sem az akadémiai szabályzatok, sem a szerzői jog nem tud, a körületekintés tehát továbbra is indokolt.

SZÉGYENPAD Akik megégették magukat. Nem teljes lista az utóbbi évek politikusokat érintő plágiumbotrányaiból:

- Karl-Theodor zu Guttenberg német védelmi miniszter, a kancellári poszt várományosa, lemondott 2011-ben
- Silvana Koch-Mehrin EP-alelnök, lemondott 2011-ben
- Schmitt Pál köztársasági elnök, lemondott 2012-ben

ben idegen szerzői művet vagy idegen szerzői művek egybeszerkesztett változatát nyújtja be vagy adja elő.” (2018. 08. 31-én hatályos változat).

39 A plágiumkereső szoftverek egyszerűen azt nézik, a műben szereplő szövegrészeket máshol előfordulnak-e. Egész iparág foglalkozik a plágiumkeresés automatizálásával (két példa: Turnitin, iThenticate), a szofisztikáltabb programok a más nyelvre fordítva átvett szövegrészeket is tudják azonosítani.

- Annette Schavan német oktatási és kutatási miniszter, lemondott 2013-ban
- További vádák: Victor Ponta román miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök, Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes

9. ÁBRA. TAUSZ KATALIN, AZ ELTE TÁTK DÉKÁNJA 2012-BEN SEMJÉN ZSOLT 1992-ES, PLAGIZÁLT SZAKDOLGOZATÁVAL

Fotó: Stiller Ákos (HVG). Bővebben: ELTE: Semjén súlyos szakmai-etikai vétséget követett el, *HVG*, 2012. december 7.,

https://hvg.hu/itthon/20121206_Semjen_ELTE_vizsgalat_eredmeny;
hozzáférés: 2018. 08. 31.

URL-ek

Ha internetes hivatkozást is megadunk (amely, ahogy láttuk, önmagában nem elég), lehetőleg a legegyszerűbb és legmegbízhatóbb internetes hivatkozást használjuk. Ha elérhető akadémiai kiadványban az anyag, azt adjuk meg, hiába találtuk mi meg a szöveget a scribd.com-on, az ssrn.com-on vagy egy nyilvános repozitóriumban: adjuk meg hagyományosan, akadémiai forrásként. Ha JSTOR-on vagy EBSCO-n stb. találtuk, és hagyományos akadémiai forrásról van szó (szakmai folyóiratcikk, könyvfejezet), nem kell külön feltüntetni az akadémiai adatbázist vagy az oda mutató linket. Ha elérhető rövidebb link a bonyolult helyett, használjuk azt – a rendkívül hosszú linkek olykor valójában ideiglenes, egyszeri használatra generált hivatkozások. Ezek később nem vezetnek el a forráshoz, különösen, ha akadémiai adatbázison belül találjuk, ezért sem érdemes ezt megadni.

Például használjuk ezt a hivatkozást

<https://ssrn.com/abstract=1084585> vagy <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1084585>

e helyett

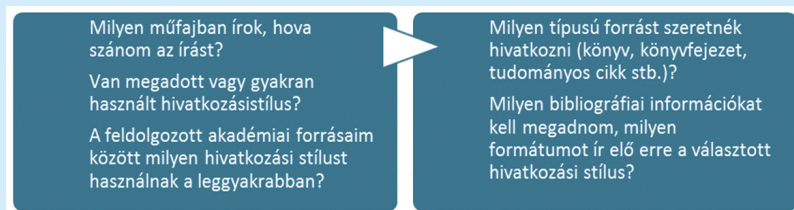
<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=035082020017067113018108028108067073062005049007084090076021123111095072090085098072053057049122058038019121008087067031103070016009043022084022122118094084121109005052011095067116075098120124109112022119025073008002006064024003081028106112120070000&EXT=pdf>

vagy különösen e helyett

https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=r-ja&uact=8&ved=0ahUKEwjknpa4w9XYAhUQ_KQKHZLkBTIQFggrMA-A&url=http%3A%2F%2Fonlinelibrary.wiley.com%2Fdoi%2F10.1111%2Fj.1467-9760.2008.00325.x%2Fabstract&usg=AOvVaw09b4tnriYm7jczlZ0PI9bI

De valójában a legjobb, ha a tanulmány végül publikált verzióját hivatkozunk a hagyományos formában a *Journal of Political Philosophy* 2009/2-es számából,⁴⁰ DOI-hivatkozással.⁴¹ Általában is igaz, hogy ha a szerzők (gyakran szerkesztőkkel) dolgoztak azon, hogy végleges formába öntsék a szövegüket – ezt a változatot érdemes használni és hivatkozni.

A hivatkozások elkészítéséhez tudnod kell, milyen hivatkozási stílust (*citation style*, a hivatkozások formázására vonatkozó útmutató) használsz, és hogy milyen típusú forrást hivatkozom:

10. ÁBRA. HIVATKOZÁSI STÍLUSOK ÉS FORRÁSOK TÍPUSAI (SAJÁT ÖSSZEÁLLÍTÁS)

Például ha az APA (American Psychological Association) hivatkozási stílusában így hivatkozunk könyvfejezetet szerkesztett munkában, illetve monográfiát (mindkettő könyvformátum) az irodalomjegyzékben:

Kovács, K. (2012). Equality: The Missing Link. In Tóth G. A. (Ed.), *Constitution for a Disunited Nation. On Hungary's 2011 Fundamental Law* (pp. 171–195). Budapest – New York: Central European University Press.

Sajó, A. & Uitz R. (2017). *The Constitution of Freedom. An Introduction to Legal Constitutionalism*. Oxford: Oxford University Press.

A kutatás része, hogy a fontos forrásokat eredetiben olvassuk. Előfordulhat azonban, hogy valamilyen okból ezt nem tudjuk megtenni (csak általunk ismeretlen nyelven elérhető, vagy más okból nem tudunk hozzáférni), ugyanakkor nem szeretnék kihagyni az idézetet vagy hivatkozást a dolgozatból. Ilyen esetben akkor járunk el helyesen, ha nem csak az eredeti forrást hivatkozunk, hanem az általunk olvasott, hivatkozó, másodlagos forrást is megadjuk. Más oka is lehet, hogy megadjuk a hivatkozó forrást az eredeti mellett: az átláthatóságot szolgálja, ha elismerjük, melyik munka vezetett minket az eredeti forráshoz; vagy

idézet idézése

40 A Chicago Manual of Style 17-es kiadását követve a hivatkozás így néz ki: Cass R. Sunstein and Adrian Vermeule, "Symposium on Conspiracy Theories. Conspiracy Theories: Causes and Cures," *Journal of Political Philosophy* 17, no. 2 (2009): 202–227, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>.

41 A DOI a „Digital Object Identifier” kifejezés rövidítése, ISO minősítéssel rendelkező rendszer, amellyel lehetséges az elektronikus dokumentumok egyedi azonosítása. Bővebben lásd: <https://www.doi.org/>.

tartalmilag fontos, hogy az adott szerző hivatkozza az eredeti forrást (például az az érvünk, hogy félreolvassa, vagy szelektíven használja). Angolban ekkor az eredeti forrás hivatkozása után szerepel a *cited by* vagy *quoted by* utalás, majd megadjuk a hivatkozó forrást. Magyarul az *idézi, hivatkozva* kifejezést szerepeltessük a két forrás hivatkozása között.

idézetek (ha indokolt)

Az idézetek használata fontos építőeleme lehet a dolgozatnak, ugyanakkor van néhány veszély, amelyre érdemes figyelni. Nem vehetünk át számolatlanul idézeteket máshonnan – ekkor a fair használat szabályait sérthetjük meg. Ha túl sok idézet szerepel a szövegünkben, általában valami nincs rendben. Érdemes végiggondolni, hogy mikor feltétlenül szükséges az eredeti forrást szó szerint idézni. Ilyen ok lehet, ha annak a szövegnek az elemzése központi szerepet játszik a saját munkánkban, például egy általunk készített és elemzett interjú, egy jogszabályi rendelkezés vagy egy politikusi kijelentés esetén, ha a megfogalmazás is fontos. Kerüljük ezt a megoldást, ha a szó szerinti szerepeltetés nem tesz hozzá a szövegünkhöz. Figyeljünk arra, hogy a szó szerinti átvételnél nem elég a forrás megadása, az idézőjelet is ki kell tenni – ellenkező esetben megtévesztjük az olvasót, hiszen azt gondolja, a kérdéses szövegrész a saját munkánk (egyúttal plágiumot követünk el).

idézetek és átírat

A források használatának a szó szerinti átvétel melletti másik formája, ha a saját szavainkkal írjuk le a hivatkozott anyag tartalmi állítását. A két említett megoldás – saját

Példák a „szakadék”-ra

FORRÁS	PLÁGIUM	LEHETSÉGES JÓ PÉLDÁK
<p><i>Ma Magyarországon a nők iskolai végzettsége általánosságban valamivel magasabb, mint a férfiaké. A nők nagyobb százálekiának van középfokú (52,6%), illetve felsőfokú végzettsége (52,6%), mint a hasonló korú férfiaknak. A lányok a gimnáziumokban jelentősen felül, a szakiskolákban alulképesültek. Ez azt jelenti, hogy a lányok inkább általános középfokú képzést kapnak, és ritkábban tanulnak szakmát ezen a szinten. Az oktatás jelenleg Magyarországon nemek szerint szegregált, ami főleg a szakoktatásban és a felsőoktatásban érzékelhető. A statisztika azt mutatja, hogy akadnak bizonyos területek, amelyekben a férfiak számbeli fölényben vannak: ilyenek többek között a természettudományok, az informatika, a műszaki tudományok, a mezőgazdaság és az állategészségügy.⁴²</i></p>	<p><i>általánosságban, ma Magyarországon a nők iskolai végzettsége magasabb, mint a férfiaké. A középfokú és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében is magasabb számban reprezentálják magukat a nők. Ugyanakkor a lányok a gimnáziumokban jelentősen felül, míg a szakiskolákban alulképesültek. Ez azt jelenti, hogy ezen a szinten a lányok a konkrét szakmai végzettség helyett egy általános középfokú képzést választanak. Mutatkoznak a nemek szerinti szegregáltság jelei napjainkban Magyarországon is az oktatás területén, ami leginkább a szakoktatásban és a felsőoktatásban érzékelhető. A statisztika alapján a következő területeken inkább a férfiak vannak számbeli fölényben: természettudományok, az informatika, a műszaki tudományok, a mezőgazdaság és az állategészségügy. (szakdolgozat, forrás megadva)</i></p>	<p><i>Az iskolai végzettségek nemek szerinti megosztását Magyarországon kettősség jellemzi: egyrészt átlagban magasabb a nők iskolai végzettsége (forrás, oldalszám), másrészt a nők aránya bizonyos területeken, így a szakképzésben vagy a műszaki és természettudományi képzésben, alacsonyabb, mint a férfiaké. (Uo.) Ez ráadásul bosszabb ideje jellemző trend, amelynel nem tapasztalható lényeges változás. (forrás 2. oldalszám)</i></p> <p>Vagy, ha fontos, hogy ez a kormányzat szövege:</p> <p><i>A kormányzat hivatalosan is elismeri, hogy „[a]z oktatás jelenleg Magyarországon nemek szerint szegregált”. (forrás, oldalszám)</i></p>
<p><i>According to experts, psychological, financial and physical well-being are fostered by marriage and children of same-sex parents also benefit from being raised by two parents within a legally recognized union supported by society's institutions.⁴³</i></p>	<p><i>the literature [...] indicates that parents' financial, psychological and physical well-being is enhanced by marriage and that children benefit from being raised by two parents within a legally-recognized union. (thesis, source indicated)</i></p>	<p><i>The benefits of living in a legally recognized family for a child is widely recognized in the literature. (source, page)</i></p>

42 Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium: *Emberi Jogok: Nők*, <http://emberijogok.kormany.hu/nok>; hozzáférés: 2018. 02. 12.

43 American Sociological Association Member Resolution on Proposed U.S. Constitutional Amendment Regarding Marriage. A szakdolgozatban feltüntetett forrás: http://self.gutenberg.org/articles/same-sex_marriage_and_the_family; elérhető: https://web.archive.org/web/20070812175917/http://www2.asanet.org/public/marriage_res.html; hozzáférés: 2018. 02. 12.

szavas ismertetés és szó szerinti átvétel – közé csúszni veszélyes. Ezt érdemes úgy elképzelni, mint hogy a szerző egy szakadék két szélén egyensúlyoz, és a kettő között beleesik a plágium csapdájába. Nem lehet tehát csak „nagyjából” átírni egy forrást, néhány szó megcserélésével vagy behelyettesítésével, egy-egy részlet kihagyásával még nem távolodunk el annyira a szövegtől, hogy a plágium vádját elháríthassuk.⁴⁴ A copypasta⁴⁵ nem elfogadható módszer dolgozatírásnál.

Szintén gyakori és végzetes hiba a források használatakor, ha egy szövegrész, fejezet a maga egészében túlzottan támaszkodik egy forrásra, és mind az eredeti forrás szerkezete, logikája, mind szófordulatai könnyen felismerhetőek a szövegben. „Ha egy szerzőtől lopsz, az plágium. Ha soktól, az kutatás” – szól a közkeletű bölcsesség.⁴⁶ Az egysíkú forráshasználat, még ha nem is fordul plágiumba, könnyen jelentheti, hogy tartalmilag lesz elégtelen a munka, mert látható, hogy a szakdolgozat nem önálló szellemi termék, hanem egy korábbi munka nem túl eredeti rekonstrukciója. Ugyanakkor több forrás használata esetén is előfordul, hogy a szerző nem saját szöveget ír, csupán a forrásokból

sok forrás

44 Lásd Bruckner Szigfrid, a kiérdemesült cirkuszi oroszlán próbálkozását:

„Rögtön színre is lépett a második versenyző. Maga Bruckner Szigfrid. Pózba vágta magát, az égre emelte tekintetét, és nekikezdett:

Ej, mi a kő! tyúkanyó, kend a szobában lakik itt bent?

– Állj – mondta Mikkamakka –, ezt nem te írtad!

– Hát kicsoda? – háborgott Bruckner Szigfrid. – Ki az ördög írta volna, itt van, nézd meg a papírt, nem az én írásom ez?!

– Jó, jó – vágott közbe Mikkamakka –, de ezt már régen megírta Petőfi Sándor. Mi meg abban állapodtunk meg, ha jól emlékszem, hogy mindenki a saját versét adja elő.

– Úgy van! – helyeseltek a többiek.

– Ki az a Petőfi Sándor?! – kiabált Bruckner Szigfrid. – Sohase hallottam a nevét.

– Elég szégyen – mondta Maminti –, de a verset akkor is ő írta. Légy szíves, saját költeményt előadni.

– Na jó – mondta Bruckner Szigfrid. – Tudok én mást is. Ide süssetek!

Póz, arc az ég felé. Nekikezdett:

Ej, kend, tyúkanyó, mi a kő, itt bent lakik a szobában?

– Hohó - hadonászott Aromo –, ugyanazt mondogd kitekerve! És ráadásul rím sincs benne.

– Rímnek kell benne lenni? – kérdezte Bruckner Szigfrid Mikkamakktól.

– Hát nem árt – mondta az –, de ne az *Anyám tyúkját* mondd. Akárhogy forogtad, úgymint ráismerünk.

– Na jó – mondta újra Bruckner Szigfrid –, akkor nem az *Anyám tyúkját* mondom.

Elkezdte:

– Apám tyúkjá, írta Bruckner Szigfrid.

Ej, tyúkapó, mi a kő, itt bent lakik a szobában kend?

– Megölni, lelőni, szétvágni, elzavarni, kirúgni, szétfűrészelni! – dühöngtek a többiek.

– Így nem lehet szavalni! – háborgott Bruckner Szigfrid.

– Bizony nem – mondta Mikkamakka. – Jobb is, ha abba hagyod. Itt csalással nem élsz meg. Halljuk a következőt!”

LÁZÁR Ervin, „Dömdö-dömdö-dömdödöm”, in: LÁZÁR Ervin, *A négyyszögletű kerek erdő*, elérhető: <http://mek.oszk.hu/02700/02753/02753.htm#9>; hozzáférés: 2018. 02. 12.

45 „A derogatory term for forum posts which contain a direct or nearly direct copy-and-paste of memes, posts from older forum discussions, or other material, often accompanied by an attempt to pass off the contents as new and original.” Copypasta, *Urban Dictionary*, <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=copypasta>; hozzáférés: 2018. 02. 12.

46 „If you steal from one author one it’s plagiarism; if you steal from many it’s research.” Wilson Mizner, <https://quoteinvestigator.com/2010/09/20/plagiarism/>; hozzáférés: 2018. 02. 12.

11. ÁBRA. PATCHWORK

Forrás: Correy / Little Miss Shabby, <https://www.flickr.com/photos/37673428@N05/6956132655/>; hozzáférés: 2018. 11. 01.

készít egy korlátozottan eredeti remixet, ahol továbbra is látható, hol fércelt össze a szerző nem saját munkákat (lásd 11. ábra). Ennek a patchworkszerű módszernek a neve „patchwriting”, amelyet könnyen plágiumnak bélyegezhet az olvasó, aki megtévesztően azt gondolná, a szerző saját munkáját olvassa a hivatkozott forrásokra építve, és csak később jön rá, hogy a forrásokból összeálló, alig módosított keveréket kapott. (Ha az eredeti forrás más nyelven szerepelt, az idézőjel mellett azt kell feltüntetni, hogy saját fordításban szerepel az idézet.)

beépítés

Ha a fentiekre figyelsz, a plágium vádját el tudod kerülni. A továbbiakban arra figyelj még, hogy építsd be az idézeteket a dolgozatodba. Nagyon ritka, hogy az idézetek, táblázatok és ábrák annyira magukért beszélnek, hogy ne kellene magyarázni őket. Jellemzően az idézeteket magyarázat, a szerző értelmezése követi, amelyben kiemeli, melyeket tart fontos elemeknek, mely elemmel kíván vitatkozni, mely elemekre fog a későbbiekben építeni. Ugyanígy az ábrákat is integrálni kell a szövegbe, rámutatni, hogy az ábra hogyan illeszkedik a mondanivalóhoz, mire kell figyelni, milyen trend, összefüggés válik nyilvánvalóvá az adatsorból stb. Tedd világossá az olvasónak, miért kell szó szerint átvett szöveget olvasnia, mire figyeljen, milyen kérdésre világít rá, szerinted milyen következtetés adódik belőle! Így születik az idézetekből, hivatkozásokból önálló munka.⁴⁷

⁴⁷ További olvasmány a témában: MOLNÁR Cecília Sarolta, „Hogyan hivatkozzunk?”, *Nyelv és Tudomány*, 2012. április 10., <https://www.nyest.hu/hirek/hogyan-hivatkozzunk>; MOLNÁR Cecília Sarolta, „De van benne rendszer!”, *Nyelv és Tudomány*, 2012. április 11., <https://www.nyest.hu/hirek/de-van-benne-rendszer>; MOLNÁR Cecília Sarolta, „Tíz hiba, amit ne kövessünk el a bibliográfiában”, *Nyelv és Tudomány*, 2012. április 13., <https://www.nyest.hu/hirek/tiz-dolog-amit-ne-hibazzunk-el-a-bibliografiaban>; MOLNÁR Cecília Sarolta, „Hogyan hivatkozzunk internetes forrásokra?”, *Nyelv és Tudomány*, 2013. április 20., <https://www.nyest.hu/hirek/hogyan-hivatkozzunk-internetes-forrasokra>. A hivatkozott oldalakhoz hozzáférés: 2018. 11. 12.

AZ ÍRÁS: A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE ÉS ELKÉSZÍTÉSE

Személyesség. Szerkezet. Az írás folyamata. Értékelési szempontok. Műfaj és stílus. Szóhasználat. Cím. Az olvasó. Érvéles. Rekonstrukció. Bekezdések. Kapcsolatok. Bevezetés és konklúzió. Ábrák, táblázatok, mellékletek. Forma. Változások követése. Tömörítés. Revízió. Védés.

„Minden helyzetben létre kell hozni a megfelelő kifejezőmódot, feltalálni az egyedi esemény törvényét, számba kell venni a feltételezett vagy vágyott címet; és ugyanakkor igényt tartani arra, hogy ez az írás megfogja határozni az olvasót, aki megfogja tanulni azt elolvasni (és »élni«). [...] Minden könyv pedagógikus, és arra szolgál, hogy formálja olvasóját. A tömegtermékek, amelyek elárasztják a sajtót és a kiadást, nem formálják az olvasókat, hanem fantazmatikusan feltételeznek egy már programozott olvasót.”

Jacques Derridát idézi BOROS János: „Derrida és a dekonstrukció. A filozófia első »megasztárja« úgy írt, azt írta, ahogy élt”, *Magyar Nemzet Online*, 2004. október 30., https://mno.hu/migr_1834/derrida-es-a-dekonstrukcio-605910; hozzáférés: 2018. 10. 06.

Ha megvan, hogy miről írsz, és elértél egy pontot a forrásgyűjtésben, nekiállhatsz írni a saját szöveged. Erre, mint fentebb láttuk, megfelelő jegyzeteléssel tudsz a legjobban felkészülni. Nagy segítség, ha az irodalmi áttekintés írásakor vitára ingerlő érveléssel találkozol, például mert bosszant az egyik vagy másik szerző érve. Talán már alig tudod visszafogni magad, hogy ne a szerző álláspontját mutasd be, hanem a saját érveidet foglald össze. Ne is fogd vissza magad: írd le, hogyan érvelnél velük szemben! Fogd fel az elemzést úgy, mint egy párbeszédet, ahol magyarázol, és meggyőződ az olvasót, hogy a következtetéseite megalapozottak. Egy szöveg meggyőző erejét a tapasztalatok szerint javítja, ha az írás során valódi párbeszédre is sor kerül, vagyis az írás folyamatát beszélgetések szakítják meg, ahol a szerző szóban is megpróbálja összefoglalni az érveit.

átvezetés

A munkád során írsz: alkotsz. Az írás nem csak leír, létre is hoz.⁴⁸ Vigyázz, hogy alkotsz kategóriákat, milyen pontokon és mennyire általánosítasz. A leírásban szereplő

személyesség

---

⁴⁸ „Ki minek gondol, az vagyok annak... / Mért gondolsz külön rokotalannak? / Jelet látsz gyűlni a homlokomra: / Te vagy magad, ki e jelet vonja. // S vigyázz hogy fénybe vagy árnyba játszik, / Mert fénye-árnya terád sugárik. / Ítélsz rólam, mint bölcsről, badarról: / Rajtam látsz törvényt sajátmagadról.” WEÖRES Sándor, *Rongyszőnyeg* 127 (részlet), digitálisan elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/weores/rongysz.hun>; hozzáférés: 2018. 08. 31.

emberekhez, emberi helyzetekhez jó szándékkal, tisztelettel és a megértés szándékával közelíts. A szöveget te írod, és óhatatlanul benne van a személyed – ha követed a tanácsainkat, ez a témaválasztástól kezdve meghatározza a kutatást –, és ez nem baj, sőt. Ugyanakkor a kutatás és a dolgozatírás kiváló alkalom arra, hogy a szerző szembenézzon saját elfogultságaival, előítéleteivel a téma kapcsán. Nehéz elképzelni kutatást, ahol ne lennének a kutatónak előfeltevései, preconcepciói. Nem ezek hiányában lesz részrehajlásmentes a kutatás, hanem ha tudatosítjuk, explicitté tesszük ezeket, akár írásban is rögzítve. Majd a tudományos módszer alkalmazásának szabályait betartva nyitva hagyjuk annak lehetőségét, hogy a kutatás végére belássuk: előfeltevéseink, részben vagy egészben, nem bizonyultak tartathónak. A dolgozatot nem a hűvös távolságtartás hangja, az esetleges előítéletek háttérbe tolása (elhallgatása) teszi „objektívvé”. Hanem az, ha célunk egyfajta „interszubjektivitás”: annak biztosítása, hogy tőlünk eltérő háttérrel, elfogultságokkal érkező olvasó is követni tudja a levezetést, és azonosítani tudja, hol nem ért egyet, milyen információk alapján, milyen módszert használva pontosan milyen következtetést vontunk le.

szerkezet

Koherens dolgozatot akkor tudsz írni, ha előre van egy átfogó képed arról, honnan hová jut majd el a dolgozat. Egy írás számtalan összefüggő témát érint, és fontos, hogy vezesd az olvasót, melyik rész hogyan kapcsolódik a másikhoz, amit épp olvas, miért fontos a hipotézis vizsgálatához. Ehhez lehet fontos a kutatási terv (lásd korábban). Tudd összefoglalni, hogy a dolgozat egésze mellett az egyes fejezetek honnan hová jutnak el, és ezek az ívek hogyan kapcsolódnak össze! A kutatási terv abban is segíthet, hogy megtervedd, egy-egy témáról a szakdolgozat mekkora része szól majd: igyekezz kiegyensúlyozott fejezeteket tervezni, ahol nincsenek nagyságrendi különbségek a fejezetek terjedelme között.

szintek és fejezetek

A logikus felépítés a dolgozat minden szintjén fontos. A mondatoknak is illeszkednie kell egymáshoz, mint ahogy a dolgozat egészének is jól átgondoltnak kell lennie, és igazodnia kell a választott hipotézishez. Az olvasónak éreznie kell, hogy minden fejezettel egy lépéssel közelebb kerül ahhoz, hogy a kutatási kérdésre meggyőző választ kapjunk. A módszertan és a választott esettanulmányok segítenek annak felvázolásában, milyen részekre osztva tárgyalható a téma. Kell-e külön történeti vagy elméleti áttekintés, esetleg ez kezelhető az egyes esettanulmányokhoz kapcsolódva? Ha több esettanulmány szerepel, ezeket egybefűzve, témák szerint, vagy külön fejezetben, az eseteket elkülönítve tárgyalva érdemes szerepeltetni? Ha például a gyülekezési jog gyakorlásának összehasonlítása a dolgozat tárgya, feloszthatóak a fejezetek a vizsgált országok vagy a tárgyalt kérdések (például definíciós kérdések, tiltási és oszlatási okok és más vizsgált altémák) szerint.

az írás folyamata

Sokfélék vagyunk, és sokfélen írunk: van, akinek írás közben jönnek a gondolatok, de van, akire bénítólag hat, ha írásban látja viszont a gondolatait, és leginkább séta vagy biciklizés közben születnek ötletei. Van, aki lineárisan halad, minden nap ír egy oldalt; és van, aki az utolsó hetekig még mondatokat is alig ír, töredékesen jegyzetel, hogy majd a végén, amikor már fejben összeállt a kép, kerek szöveget tudjon írni. A befejezés és a bevezetés az a része a szövegnek, amelyet általában a munka végén szokás megírni. Ha vannak, a történeti vagy elméletibb fejezeteket általában az esettanulmányok elkészítését megelőzően megírják. Bár ezek alól is vannak kivételek, ezen túl még kevesebb a fogódzó, magadnak

kell megtervezni az írás folyamatát. Azzal mindenképp számolj, hogy az első szövegváltozatot követően még számos verzió születik, és az átírás és újraírás rendkívül fontos része a munkafolyamatnak (lásd erről lentebb a „revízió” címszó alatt írtakat).

Tekintsd át a dolgozat tervét az értékelési szempontok mentén! Járj utána, hogy az elkészült műved mi alapján fogják értékelni, és próbáld fejben előre elvégezni ezt az értékelést! Legyél kritikus, és gondolkodj azon, hogyan lehetne javítani a dolgozaton úgy, hogy egy-egy értékelési szempont mentén erősítsd! Tudsz-e javítani a módszertanon, a nyelvezeten, világosabbá teheted-e a szerkezetet és a kérdésfeltevést, koherensebbé tudod-e tenni a szöveget, egyenletesen szánsz-e teret az egyes résztemák bemutatásának. Van-e, ahol még erősíteni kellene a szakirodalmi apparátust? Megfelelően tudod-e indokolni, hogy releváns témát dolgozol fel, és hogy tágabban hasznosíthatók a dolgozat következtetései? Valami újat tudtál megfogalmazni az adott területen, amely gazdagítja a szakirodalmat?

**értékelési
szempontok**

Lehetséges értékelési szempontok

- A dolgozat pontosan és érthetően meghatározza, miről szól, milyen kérdést, hipotézist vizsgál? Jól lehatárolja a vizsgált területet, jelezve, mi az, ami releváns, de meghaladná a dolgozat kereteit?
- Ehhez jól illeszkedik a választott módszertan, tisztázza a dolgozat, hogy milyen információk alapján hogyan von le a szerző következtetést, és számot vet a módszer korlátaival?
- Logikusan, a vizsgált kérdésnek megfelelően épül fel a dolgozat, végig koherens marad? Az olvasó számára világos az egyes részek kapcsolata egymáshoz és a kutatási hipotézishez? Mennyiben jellemző ez a koherencia a mondatok, bekezdések, (al)fejezetek szintjén?
- Megbízható forrásokra épít a szöveg, illetve ahol ez nem lehetséges, az ebből fakadó bizonytalanságot átlátható módon kezeli? A felhasznált akadémiai szövegek száma meggyőzi az olvasót, hogy a dolgozat kellő mélységű kutatás eredménye?
- Pontosán mutatja-e be a dolgozat a főbb szakirodalmi állításokat, kapcsolódó elméleteket?
- Világos a szerző álláspontja, és hogy ezt mivel támasztja alá?
- A szöveg jól gondozott, nincsenek benne zavaró helyesírási, nyelvhelyességi hibák, a szerkesztése igényes? A dolgozat megfelel a megadott formai elvárásoknak (terjedelem, betűtípus, margók stb.)?

Korábbi TDK-s bírálati szempontlista:

1. A vizsgált probléma elméleti és/vagy gyakorlati szempontból
2. A feldolgozott irodalom, forrásanyag mennyire széleskörű, releváns
3. Az irodalom, forrásanyag feldolgozottsága
4. A kialakított vizsgálati keret, az alkalmazott vizsgálati módszer
5. A dolgozat felépítése, a szerző érvelése, gondolatmenete
6. A vizsgálat, elemzés kivitelezése
7. A probléma tárgyalásának, a forrásanyag használatának módja
8. A szerző önálló gondolatai, következtetései
9. Az elért eredmények, a felvetett új problémák
10. A dolgozat kivitelezése, stílusa, nyelvezete, külalakja

műfaj és stílus

A kutatás önmagában is érdekes és hasznos lehet. Azonban ne feledd, hogy a célod az, hogy egy meghatározott terjedelmű, kerek írás szülessen. Persze lehetne más módon, például filmben vagy képekben megjeleníteni, mit tanultál másoktól és magadtól a kutatás során. De nem haszontalan, ha megtanulsz néhány fogást ahhoz, hogyan készíts *szöveget*. Ez nem csak az előírás, de korunk egyik domináns kommunikációs formája is. Ugyanakkor nem akármilyen szöveget írsz: nem újságcikket, pamfletet vagy szépirodalmat. Jó, ha van benne dráma (a színre lépő vélemények ütköztetése), de alapvetően tudományos módszert használó akadémiai szöveget kell készítened. A tartalmi fogódzókat a korábbi fejezetekben találod – igazítsd ehhez a kerethez a stílust is. Ne legyen túlzottan és indokolatlanul bonyolult a megfogalmazás! Mintha valakinek magyaráznál, kifejezetten kerülendő a „tudományoskodó”, szükségtelenül bonyolult, indokolatlanul sok idegen kifejezést használó írásmód. Kerülendő a magyarban (kevésbé, de angolban is) a passzív szerkezet („ebből az alábbi következtetés lesz levonva”). Kerüld a zsurnalisztikus, közhelyes megfogalmazásokat, kérdéseket, címadást, az általánosság szintjén mozgó megfogalmazást, a fogalmi pontatlanságot, az álbombasztikus kijelentéseket! Az egyik leggyakoribb hiba mind magyar, mind angol nyelvű tudományos szövegek esetén, hogy a szerző túl hosszú mondatokat használ, ami a szóhasználatra való tekintet nélkül megterhelő lehet:

„A tanulmány további részében a tényalapú szakpolitikai döntéshozatali folyamatok finomítása érdekében a fenti vizsgálatokból származó eredmények szintézisével a korábbiakban megismertetett indikátorok által implikált kérdésekhez kapcsolódóan, az indikátorok interpretálásán túlmutató, részletes adatokon alapuló mély elemzések szükségességére kívánunk rámutatni.”⁴⁹

szöveggondozás

Bármilyen ízletes is az étel, ha taszító a csomagolás vagy a tálalás, könnyen lehet, hogy meg sem kóstoljuk. Az olvasást megkeserítő helyesírási, nyelvhelyességi hibák, igénytelen szerkesztés láttán az olvasó elveszti lelkesedését, ha volt. Az értékelő pedig bosszankodva gondol arra, hogy ő miért töltsön időt egy szöveggel, amelyet láthatóan a szerző is összecsapott. A szöveg hangos felolvasása segíthet gördülékenyebbé tenni a szöveget, és jobban kibuknak a logikai gyengeségek is.⁵⁰ A szöveg könnyebb befogadását segíti az is, ha a szükségtelen idegen kifejezések helyett magyar megfelelőt használsz. És csak ott alkalmazol idegen szavakat, ahol azok többletjelentése a dolgozat szempontjából lényeges.

Tetézett terminus technicusok *„A kauzális összefüggések interdependenciákkal való helyettesítése még soha nem nyert olyan mély elméleti kifejeződést, és a tiszta tautológia sem emelkedett olyan magas piedesztálra, mint a circulus vitiosus koncepciójában.”* – állítólagos egyetemi jegyzet az 1970-es évekből (a forrást ezidáig nem tudtam azonosítani, ami talán nem véletlen)

szóhasználat

A témaválasztásnál és a szakirodalom keresésénél volt szó a kulcsfogalmakról. Mivel tudományos szöveget írsz, különösen fontos, hogy figyelj a szóhasználatra. Egyrészt kerül a túlzottan telített, színes kifejezéseket, ha az idegen a témától és stílustól. Volt

⁴⁹ Forrásvédelmi okokból a pontos hivatkozást kivételesen mellőzzük.

⁵⁰ Amadeus és Vidal ezt „hangpróbának” hívja, lásd, alkalmazással együtt: HAMVAS Béla: *Karnevál*, 3. köt. (Szentendre: Medio, 2008) 3: 428–429.

már szakdolgozó, aki a modern Törökország tárgyalásánál használta az „igazhitű” kifejezést. Ám ami jól hangzik az *Egri csillagok*ban, nem biztos, hogy használható tudományos szövegben. Ha a menekültkérdésről írsz, figyelj arra, hogy a tudományos szóhasználatban mást jelent a *migráns*, a *bevandorló*, a *menedékkérő*, a *nemzetközi védelemre szoruló személy*, a *menekült*, a *menedékes*, az *oltalmazott* stb. A köznapi szóhasználatban ezek összekeveredhetnek, és neked annál jobban kell figyelni, mikor, melyikről beszélsz. Tudományos munkánál különösen fontos, hogy a szöveg definiált fogalmakat használjon, és következetesen tartsa magát a meghatározásokhoz. Ezzel igazolod az olvasónak, hogy szabatosan tudsz fogalmazni, és ismered a téma alapvető irodalmát. Elég egy Európa Tanács / Európai Tanács tévesztés, hogy a hozzáértő olvasó megkérdőjelezze, komoly, alapos munkáról van-e szó. Egyes esetekben a nem megfelelő fogalomhasználat, a pontos meghatározások hiánya az értelmes párbeszédet is ellehetetleníti. Brubaker és Cooper amellet érvel, hogy az identitás körüli vitákban azért (is) vannak óriási nézetkülönbségek, mert maga a kifejezés többértelmű.⁵¹ Ha a szerző nem tisztázza, hogy a kutatás szempontjából pontosan mit ért identitás alatt, amikor ezt a szót használja, a tartalmi mondanivaló sérül. Ha pedig nem látja, hogy a hivatkozott irodalom esetleg más értelemben használja ugyanezt a szót, akkor írásával nem segíti a tisztánlátást, csak erősíti a zavart.

Különösen fontos a világos, tömör és szabatos fogalmazás a címadásnál. A cím kiemelt szerepet játszik abban, hogy orientáljuk az olvasót, felkészítsük, mi várható a szövegtől. Ha a cím lényegesen tágabb, mint a valódi fókusz – ahogy ez gyakran előfordul –, az olvasó akkor is csalódva teheti le a dolgot, ha egyébként színvonalas munka. Ha visszaemlékszel a kutatás kapcsán tanultakra, eszedbe juthat, hogy a cím az absztrakt mellett a legfontosabb segítség a releváns anyagok szűréséhez: segítsd az olvasót azzal, hogy a cím alapján eldöntse, számára hasznos olvasmány lesz-e a dolgot. Ha szeretnéd, hogy megtalálják a dolgot, a releváns keresési kulcsszavakat érdemes a címben szerepeltetni. A kutatási hipotézis és a kutatás során használt keresőszavak egyébként is segíthetnek abban, hogy milyen fogalmakat érdemes megadni a címben. A „tartalom összefoglalása” funkció mellett a cím az akadémiai világban nem lényegtelen önmarketing eszköze: igyekezz felkelteni az olvasó figyelmét. A cím megadja a dolgot alaphangját, felhasználhatod arra, hogy motiváld az olvasót.

cím

Cím és alcím használatával a szerzők gyakran kombinálják a tágabb, akár humoros kitekintést a közelebbi téma meghatározásával, és frappánsan foglalják össze a fő mondanivalót. Például: Cím: *Fényevők?* Alcím: *A hazai alkotmányelmélet esete a politikai konstitucionalizmussal.*⁵² Figyelj arra is, hogy a címnek úgy kell teljesítenie a fentieket, hogy rövid, tömör maradjon. Informatív, és az autentikusságot kellően megalapozó, de kerülendő címadási gyakorlatot mutat *A Dávid ben Isainak, Hét Esztendőkön át Juda és Harminchárom Esztendőkön át Juda és Izráel Királyának, Isten Kiválasztottjának, Salamon Király Atyjának Bámulatos Felemelkedéséről, Istenfélő Életéről, valamint Hősi Tetteiről és Csodálatos Míveiről szóló Egységes és Egyetlen, Igaz és Mértékadó, Történelmileg Hiteles és Hivatalosan Jóváhagyott Krónika.*⁵³ Hasonlóan elmúltak a Balassi

51 Rogers BRUBAKER and Frederick COOPER, „Beyond 'Identity'”, *Theory and Society* 29, 1. sz. (2000): 1–47.

52 A tanulmány: KOVÁCS Ágnes, „Fényevők? A hazai alkotmányelmélet esete a politikai konstitucionalizmussal”, *Fundamentum* 19, 2–3. sz. (2015), 19–40.

53 Stefan HEYM, *Dávid király krónikája*, ford. GÖRÖG Livia (Budapest: Európa Kiadó, 1976), 9.

Bálint-i idők – és címadási gyakorlat.⁵⁴ Fontos, hogy a stílus az akadémiai regiszteren belül szólaljon meg; ugyanakkor ez gyakran egyéni ízlés kérdése. Végül gondolj arra is, hogy ha angol nyelvű önéletrajzban vagy bibliográfiában kell hivatkoznod a munkád, jól fordítható címed legyen.

olvasó Nem mindig könnyű megtalálni a megfelelő nyelvezetet egy szöveghez. Ebben jelent segítséget, ha elképzeled az ideális olvasód. Kinek írod a szöveget, mennyit kell magyarázni, milyen fogalmakat, kifejezéseket vehetsz tudottnak, és melyeket kell alaposabban bevezetni? Kit szeretnél meggyőzni igazadról, kinek szeretnéd felkelteni az érdeklődését a téma iránt? Jó, ha abból indulsz ki, hogy ez az elképzelt (vagy valós) olvasó eredendően szkeptikus a javaslatoddal kapcsolatban. De nem reménytelen, hogy meggyőzöd, ha elég erős érveket sorakoztatsz fel, és figyelsz arra, hogy alaposan megvizsgáld (és bemutasd) a szóba jöhető érveket és álláspontokat. A kritikus olvasód észre fogja venni, ha prekoncepció, és nem az igazság kutatása vezet, azaz ha egy előre eldöntött eredményhez keresel érveket és bizonyítékokat.

érvelés Az egyes mondatok szintjén gondold át, elég meggyőző-e az érvelés kritikus olvasódnak. Nem ugrasz-e túl gyorsan a konklúziókra, vannak-e logikai hibák, hiányosságok, amelyeket vagy javítani kellene vagy reflektálni rájuk? Mindig jobb az olvasó számára követhetően leírni, mi alapján gondolkodol valamit, elé tárva a bizonyítékokat, amelyek engem meggyőztek, és hagyni, hogy önállóan is levonhassa a konklúziót. Ehhez képest általában kevésbé meggyőző, ha az olvasó csak a konklúziót kapja meg, és csak attól függ, elhiszi-e, hogy bízik-e a szerzőben. Például egy szakirodalom bemutatásánál fedezet nélkül írok, ha csak azt írom, „a szerzőpáros elemzése számos hasznos megállapítást tartalmaz a kutatási hipotézisem vizsgálatához”. Sokkal meggyőzőbb, ha legalább utalok rá, melyek ezek a releváns megállapítások: „a szerzőpáros négy egymást követő országgyűlési választás eredményeinek egybevetésével támasztja alá az említett preferenciaváltozást”. A dolgozat hipotézise szempontjából fontos kutatási eredmények esetén érdemes még részletesebben bemutatni a hivatkozott vizsgálati módszert és eredményeket. Sokkal meggyőzőbb egy következtetés, ha azt maga az olvasó tudja a bemutatott érvek alapján a dolgozattal együtt levonni, mintha csak a dolgozat állítaná, a meggyőző bizonyítás aranyfedezete nélkül. Például:

„A kutatás széleskörű adatfelvétel alapján meggyőzően mutatja be, hogy az iskolai szegregáció rendkívül káros társadalmi következményekkel jár.” (csak a konklúziót kapja az olvasó)

„A kutatás során 30 szegregált és 30 integrált iskola összesen közel ezer tanulójának életútját vizsgálták. A reprezentatív eredmények alapján a szegregált iskolák [...]” (a kutatás módszerének és következtetéseinek ismertetésével a forrásra hivatkozás jobban meggyőzheti az olvasót)

54 Például: „Mindezekre is a versszerző találmányokra, kiket a könyörgése után ide írt, midőn Juliától sem izenetbe, sem levélbe semmi választ nem vehetne, búsul magában, és sápolódván azon, hogy menekedhessék meg Julia haszontalan szerelmétől, Cupido tanácsot ad néki” BALASSI Bálint, „Ötvenötödik”, in *Balassi Bálint összes költeményei*, elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban: <http://mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm#55>; hozzáférés: 2018. 07. 16.

A második verzióban szereplő állításokat is lehet vitatni, de itt sokkal meggyőzőbb az olvasónak, hogy megalapozottak a következtetések, mint az első szöveg esetében.

Közbenső gyakorlat: absztrakt írása Ha kész a szöveg, akkor lehet az absztraktot véglegesíteni. Ám előfordul, hogy akkor kell absztraktot írni, amikor még nincs meg a teljes szöveg, például konferenciára jelentkezéshez vagy azért, mert a magunk számára szeretnénk tisztázni, hogy áll a projekt. Ebben az esetben az írási folyamatban segíthet, ha kötöttebb formában is összeszedjük, hol állunk: van-e hipotézis, kapcsolódó kutatási módszer, és mi a várható konklúzió. Ezek az absztrakt legfontosabb részei, és ezt kell nagyjából 200 szó körüli terjedelemben összefoglalni. Az absztraktnál fontos, hogy a saját lábán álljon, a szöveged olvasása nélkül is érthetőnek kell lennie. Jó vonalvezető, ha a strukturált absztrakt formátumát használod, amely formálisan is elkülöníti a háttér – cél – módszer – eredmény – konklúzió részeket.⁵⁵

Ha már elmerültél a kutatásban, és látszanak az adódó következtetések, könnyű dolgod van. A dolgozat bizonyos értelemben a kutatási folyamat ismertetése. Indokoljuk, miért kezdtünk bele a témába, milyen elvárásokkal, előfeltevésekkel, mit olvastunk a témában, milyen információkat, érveket és ellenérveket találtunk, milyen módszert alkalmaztunk a kérdés vizsgálatára, milyen eseteket elemeztünk, mindezek alapján milyen meggyőződések alakult ki bennünk, és ebből mi következik. Képzeld el, hogy az olvasódnak szóban el kell magyaráznod, hogy mit, miért vizsgáltál, és hogyan jutottál a következtetéshez! Ez sokban hasonlít majd a kutatásod történetére. Valószínűleg többször hivatkozol majd arra, kinél mit olvastál, ezekkel egyetértés-e vagy sem, és hogy te magad milyen bizonyítékok alapján győződted meg arról, hogy a következtetéseid helyesek. Ezt kell elmagyaráznod, hosszabban és formálisabb keretek között, a szövegedben is.

rekonstrukció

Az írás, amelyben sok statikus leírás van, amelyről nem tudni, honnan hová tart, hogyan illeszkedik az olvasóra zúdított információ a dolgozat fő gondolatmenetéhez, hogyan épül be egy-egy adatsor, földrajzi vagy történeti leírás, esetismertetés az érvelésbe, könnyen elveszíti (elaltatja) az olvasóját. Próbáld áramvonalassá tenni a leíró vagy éppen elméletibb részeket, és szűrd ki azokat a tényeket, amelyeket nem feltétlenül szükséges tudni az olvasónak ahhoz, hogy kövesse a dolgozat logikáját, és eljusson a végkövetkeztetésig. Vezesd be az unalmasabbnak tűnő részeket úgy, hogy felhívod az olvasó figyelmét: a leírtaknak több értelmezése van, és a leírás egyúttal meghívás arra, hogy döntsön maga, melyik értelmezés a helyes. Ezzel a deskriptív mondatok is a dolgozat érvelésébe tudnak épülni.

okfejtés

A gyakori érvelési hibák egyúttal a szokásos érvelési módszerekre is rávilágítanak: minden hiba mögött egy gyakran használt és elfogadható érvelési módszer bújkol meg.

ÉRZELMI ÉRVELÉS *Láttatok azt a könnyes szemű kislányt a szerbiai ezer-fős tömeg-tábor közepén a plüssmackójával? Ez elfogadhatatlan. Minél hamarabb Európa-szintű védelmet kéne nyújtani minden menedékkérőnek.*

⁵⁵ Lásd James HARTLEY and Matthew SYDES, „Are Structured Abstracts Easier to Read Than Traditional Ones?“, *Journal of Research in Reading* 20 (1997): 122–136, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9817.00025>; hozzáférés: 2018. 11. 12.

RÉSZ–EGÉSZ *A menekült családok nagyon kedvesek, nem hiszem, hogy félnünk kéne a menekültektől. / Múltkor voltam a menekülttáborban, ahol az egyedülálló férfiakat tartják fogva egy éve. Nagyon idegesek, arrogánsak és bunkók voltak velem, amikor azt kérdeztem, hogy érzik magukat. Nem gondolom, hogy a társadalomba jól be tudnának illeszkedni ilyen attitűddel.*

FEKETE–FEHÉR *Miért hagyná el valaki az otthonát, ha nem azért, mert az élete veszélyben van otthon? Nyilvánvalóan a menekültek élete veszélyben volt, így be kell őket engedni Európába. / A menekültek mind terroristák, láttátok, hogy a koppenhágai merényletet is egy menekült követte el. Nehogy beengedjük őket.*

AD HOMINEM / TEKINTÉLYRE HIVATKOZÁS *A volt miniszterelnök, Kondrasi Gergely azt mondta, hogy be kell engedni a menekülteket. Azt hiszem, hogy ez az ország már megtanulta, hogy amit ő mond és tesz, abból mindig baj van. / Nagypapám szerint a menekültek jó emberek, és kötelességünk, hogy befogadjuk őket. Nagypapám egyetemi tanár és az Akadémia tagja, az egész családban nagyon okos ember hírében áll, így, gondolom, most is igaza van.*

LEJTŐS PÁLYA *Tudom, hogy most Szíriában polgárháború van, és be kell engedni a menekülteket, de ha most őket beengedjük, akkor holnap jönnek a kurdok, majd holnapután az afgánok, aztán a mongolok, mert látják, hogy itt milyen jó az élet, és két év múlva már kisebbségben leszünk a saját országunkban. / Ha most megtagadjuk a védelmet az életüket védő menekültektől, csak azért, mert a magyar kultúrát akarjuk megvédeni, akkor nemsokára a pirézeket gettósítjuk, és mire észbe kapunk, úgy néz ki az ország, mint a náci Németország. / „Ma a tornapapucs, holnap a világ?!” (Holló Színház, <https://coub.com/view/c64js>)*

TU QUOQUE *Ez ad hominem érvelés, tehát nem lehet igazad.*

EGY KÖZISMERT ÖSSZEFOGLALÓ <https://yourlogicalfallacyis.com/>. Érdemes a <https://yourbias.is/> aloldalt is megnézni. A hivatkozott források hozzáférése: 2018. 11. 01.

Példa egy fórumos hozzászólásból:, amely egy korábbi kommentre reagál (szöveget zárójelben a saját észrevételeimmal):⁵⁶

„You are mixing up long-term success (visionary) with short-term success (being a huge idiot sometimes). [érvelési hibára mutat rá a korábbi hozzászólásban] But you probably did that on purpose and are just trolling. [ad hominem, személyeskedés, kútmérgezésnek is szokás hívni] [...]

If you can't be a huge [...] idiot sometimes you will not accomplish anything in life. It's when we naively make our greatest mistakes, we grow the most as a human being. [túlzó általánosítások, anekdotikus érvelés: Lehet, hogy előfordul ilyen eset, de ezek valóban mindenkire és minden esetre érvényes megállapítások?] The point is, learning and not making the same mistake again.

Do you know anyone that can operate an automatic assembly-line from birth, like it's in their DNA, other than its own digestive tract? No? [fekete–fehér, hamis szembeállítás, bizonyítási teher megfordítása: Igaz, hogy ha nem ismerünk olyat, aki ilyen képességgel születik, a hozzászólónak van igaza?] Indeed, didn't think so. [...] Sometimes we

⁵⁶ [J]iriv hozzászólása a Slashdoton megjelent „A Lot of Hoped-for Automation Was Counterproductive”, Remembers Elon Musk” című hírhez, *Slashdot*, 2018. július 15., 5:16 AM, <https://hardware slashdot.org/story/18/07/15/0133201/a-lot-of-hoped-for-automation-was-counterproductive-remembers-elon-musk>; hozzáférés: 2018. 08. 09.

can learn from others, but if we want to do something innovative, we have to learn the hard way. That means being huge idiots until you know how to do it right.

If you think you can do better than Musk, prove it to the world, or forever hold your peace.” [bizonyítási teher megfordítása, személyeskedés: Igaz, hogy ha az eredeti hozzászólás szerzője nem tudja jobban csinálni, akkor Musk jól csinálja?]

Ahogy a szavak, a mondatok és a dolgozat szintjén is szabályokat követünk a felépítéshez (ragozunk, kötőszavakat használunk, és a bevezetés–tárgyalás–befejezés szerint tagoljuk a szöveget), egy bekezdést és egy-egy alfejezetet is belső logika köt össze, ha ez kevésbé formális is, mint a többi esetben. Egy bekezdés általában egy gondolati egység: egy jól azonosítható gondolat köré épül, megfogalmazza a tételt, a központi állítást, majd ehhez kapcsol érveket és bizonyítékokat, végül levonja a következtetést. A bekezdés onnan indít, ahol az előző bekezdés véget ér, és továbbadja a stafétát a következő gondolatnak. Mint ahogy a fejezet elején is a bevezető visszautal az eddig írtakra és a dolgozat központi kérdésére, majd a végén a szerző összefoglalja, mire jutott a fejezetben bemutatott vizsgálat során. Bár a magyar akadémiai szövegek kevésbé formalizáltak, mint az mondjuk az angolszász világban ez oly sok területen jellemző, érdemes kipróbálni, hogy működik-e, ha fejezetek, alfejezetek első és/vagy utolsó mondatait, illetve ha a bekezdések első és/vagy utolsó mondatait olvassuk egybe: követhető-e valamelyest a dolgozat logikája? Végül figyeljünk arra, ahogy a fejezeteknél, alfejezeteknél, hogy a bekezdések is arányosak legyenek, ne legyenek oldalakon keresztül kígyózó bekezdések, és kerüljük az egy-két mondatos töredékeket.

bekezdések

Sokan szembesülnek azzal a problémával, hogy az egyes fejezetekben tárgyalt témák szorosan összefüggnek, feltételezik egymást, és nehéz bármelyik a másik ismerete nélkül, a szerkezetben előbb szerepeltetve külön tárgyalni. Gondold át, melyik téma és fejezet működik inkább a másik nélkül, melyiket értheti meg könnyebben az olvasó. Ebben utalj röviden a következő fejezet főbb releváns megállapításaira, jelezve, hogy erről később még szó lesz! A dolgozaton belüli hivatkozásokat az írási folyamat során érdemes külön színnel jelölni, hogy a véglegesítéskor könnyen ellenőrizhesd, valóban jól utalsz-e más részekre, nem került-e ki egy-egy korábban tervezett rész, nem fordult-e meg a sorrend („lásd fentebb/lentebb”). Egy biztos, de kicsit körülményes módszer ennek elkerülésére az, ha a kereszt-hivatkozás funkció használatával (például lásd a 31. lábjegyzetet) azt adod meg, hogy „lásd az X. lábjegyzethez tartozó szöveget”.

kapcsolatok

Jellemzően az írási folyamat végén kerül sor a befejező és a bevezető fejezet elkészítésére. A konklúzió esetében, ha követted az itt leírtakat, könnyű dolgod lesz: elég lesz megismételni a kutatási hipotézist, majd egybefűzni az egyes fejezetek végén levont következtetéseket, és kapcsolni a tágabb kérdésekhez, gyakorlati következményekhez. A bevezető annyiban összetettebb, hogy itt kell elmagyaráznod a dolgozat kiinduló problémáját, azt, hogy ez aktuális és valódi kérdés, hogy ezen belül milyen hipotézist fogalmazol meg, és miért, milyen módszertant és esettanulmányokat kapsz hozzá, és miért, és milyen szerkezetben tárgyalod mindezt, és miért. A bevezetést tudod felhasználni arra, hogy arról szólj, amiről a dolgozat nem fog: ágyazd tágabb kontextusba a kutatást, mutasd meg, a „nagy egész” szempontjából miért fontos az a szűkebb vizsgálat, amelyet elvégzel! A kontextualizálás maga is a dolgozat tartalmi részéhez tartozik, befolyásolhatja és

bevezetés és konklúzió

meggyőzheti az olvasót.⁵⁷ A bevezetésben ejthetsz szót röviden számos olyan kérdésről, esetről, évről, amelyről a dolgozat nem beszél. Ezzel jelzed, hogy tisztában vagy azzal, hogy a választott fókuszon kívül számos érdekes probléma merül még fel, de ezeket terjedelmi okokból a dolgozat nem tudja vizsgálni. Ugyanakkor ez – a témakörnyezet feltérképezése – adja meg az alapot ahhoz, hogy meggyőzően elmagyarázd, a lehetséges témák közül miért éppen így szűkítetted le a dolgozat fókuszát.

A bevezetésben a következő elemek mindenképp szerepeljenek:

- Kutatási hipotézis, kérdés, amelyre választ keresel
- Választott módszer: ahogyan a kérdésre válaszol a dolgozat, milyen adatok alapján vonsz le következtetéseket stb.
- Témaválasztás indokolása
- A dolgozat témáját elhelyezni a nagy egészhez képest (zoom in), hasonlóan ahhoz, ahogy a befejezésnél érdemes visszakötni a dolgozat következtetéseit a tágabb problémához (zoom out)
- A dolgozat felépítésének magyarázata

ábrák, táblázatok, mellékletek

A dolgozat témájától és a kutatási módszertantól függően kiemelt helyet kaphatnak az ábrák és táblázatok. Hasonlóan az idézetek szerepeltetéséhez, itt is fontos szerzői döntés, hogy milyen céllal és mennyi szemléltetés és adat kerül a dolgozatba. Mi az, amit a szöveg közben helyez el, és mi az, ami mellékletbe kerül. Mindkét esetben magyaráznod kell, be kell építened a szövegbe a szemléltetett információkat. Ne feltételezd, hogy az ábra vagy a táblázatban szereplő adatsor magáért beszél. Ha képeket illesztesz a szövegbe, nem elég, ha az lazán kapcsolódik az írottakhoz. Meg kell indokolnod, hogy milyen módon ad hozzá az illusztráció a dolgozat tartalmához.⁵⁸ Csak olyan elemekkel terheld a főszöveget, amelyek valóban szorosan kapcsolódnak a mondanivalóhoz, a dolgozat központi érveléséhez.

forma

Ügyelj az igényes szerkesztésre! A formára az írási folyamatban kevésbé kell figyelned, de ha a végső verzió formailag az összecsapottság, igénytelenség érzetét kelti, az kihatással lehet az értékelésre. Néhány tanács:

- Használj címsorokat⁵⁹ – ezek alapján automatikusan lehet tartalomjegyzéket beszúrni.⁶⁰
- A bekezdéseket kezdj sorbehúzással (kivéve a cím, idézet és ábra utáni első bekezdésnél) és/vagy hagyj térközt a bekezdések között – így az olvasó könnyen

57 A kontextus fontosságának irodalmi megragadását lásd például Ernst Jandl versében: „Nálad fekszem / karod átfog / Karod többet fog át / mint ami vagyok / Karod átfogja / ami vagyok / mikor nálad fekszem / s karod átfog”. Ernst JANDL: Nálad fekvé, 1956, in: Ernst Jandl: *A nemkívánatos személy*, vál. és ford. EÖRSI István, (Budapest: Ferenczy Könyvkiadó, 1995) 28.

58 Ellentétben ezzel a kézikönyvvel, ahol egyszerű figyelemfelhívás vagy illusztráció céljával is szerepeltek képeket.

59 Microsoft Word esetén: Címsor hozzáadása, <https://support.office.com/hu-hu/article/C%C3%AD-msor-hozz%C3%A1ad%C3%A1sa-3eb8b917-56dc-4a17-891a-a026b2c790f2>; és LibreOffice esetén: https://help.libreoffice.org/Common/Apply_Style/hu; hozzáférés: 2018. 11. 01.

60 Microsoft Word esetén: Tartalomjegyzék létrehozása a Wordben, <https://support.office.com/hu-hu/article/tartalomjegyz%C3%A9k-l%C3%A9trehoz%C3%A1sa-a-wordben-882e8564-0edb-435e-84b5-1d8552ccf0c0>; LibreOffice esetén: Jegyzék, https://help.libreoffice.org/3.6/Writer/Index_1/hu; hozzáférés: 2018. 11. 01.

elkülöníti az egyes bekezdéseket akkor is, ha a megelőző bekezdés utolsó sora éppen a sor végéig ér.

- Ahol a választott hivatkozási stílus kiskapitális betűk használatát írja elő, ez Wordben a Ctrl-K paranccsal, LibreOffice Writerben a Formátum > Szöveg menüpontban érhető el ez az opció.
- A rövid és a hosszú kötőjel, illetve a gondolatjel nem azonos, figyelj ezek helyes használatára (például oldalszámok között hosszú kötőjelet használunk: „27–29”).⁶¹
- A lábjegyzet-hivatkozásokat az írásjelek (pont, vessző, idézőjel) után tedd ki; a szorosan összetartozó elemek között (például itt: „2500,- Ft” vagy itt: „12. §”) használj nem törhető szóközt és kötőjelet (Ctrl-Shift-szóköz és Ctrl-Shift-kötőjel)!
- Használj következetesen az idézőjeleket! Magyarban leggyakrabban az alul kezdődő és felül záródó dupla („nyomdai”) idézőjelet használjuk, idézetben szereplő idézőjel esetén „»így« járunk el”. Az írásjeleket csak akkor szerepeltetjük az idézőjelen belül, ha az eredetiben is ott vannak. Az elhagyásokat, beszúrásokat szögletes zárójellel jelöljük: „[...]”. Szimpla idézőjelet ritkábban és célzottan szokás használni (’így’). Más nyelvekben eltérő szabályokat találsz, például ebben eltér egymástól az amerikai és a brit angol írásmód; a franciáknál a csúcsos idézőjelet nem törhető szóközzel és a magyar belső idézőjelhez képest fordítva használják, « így ».⁶²
- Szerepeltess oldalszámokat. Ha valaki kinyomtatja a szöveged, de nem fűzi össze (akár te), egy rossz mozdulat elég, és csak hosszas munkával tudja újra sorrendbe rakni. A hivatkozást is megkönnyíti, ha egyértelmű az oldalak számozása. Bár Dante erről nem tud, a pokolban külön hely várja azokat, akik hosszabb szöveget úgy adnak ki a kezükből, hogy leahagyják az oldalszámozást.

A szerkesztés, újraírás folyamata fontos része a szakdolgozat elkészítésének. A közös munkát a témavezetővel nagyban segítheti a korrekta funkció használata, amelyről jelzi a rendszer, hol és mit változtatott valaki, anélkül, hogy ehhez a teljes korábbi dokumentumot újra elő kellene venni és összevetni az új változattal.⁶³

**változások
követése**

Ha túl hosszúra nyúlik a szöveg, a kutatási hipotézis és a kutatási terv segít eldönteni, a dolgozat logikai felépítése szempontjából mely részek hagyhatóak el, esetleg hol lehet inkább rövidíteni. Ha nincsenek összefüggő, elhagyható részek, próbálj tömöríteni – ez jellemzően nem „kivágóaszt” jelent, hanem egyes szövegrészek újraírását rövidebben.⁶⁴

tömörítés

61 Hasznos leírás Ludányi Zsófiától: LZS: Mit köt össze a jel?, *helyesiras.mta.hu*, 2014. február 25., <http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/blog/show/miket-kot-ossze-jel>; hozzáférés: 2018. 02. 26. A helyesírási szabályzat szerint a nagykötőjel -től... -ig viszonyt jelent, míg a kötőjel „körülbelül” jelentéssel bír számok között.

62 Hasznos útmutató más nyelvek tipográfiai, helyesírási szabályaihoz: ÉRDI Júlia és GARAI Péter (szerk.), *Tipográfia és helyesírás 30 nyelvhez* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2007).

63 Microsoft Word esetén: Dokumentumok összehasonlítása az összehasonlítás funkcióval, <https://support.office.com/hu-hu/article/dokumentumok-%C3%B6sszehasonl%C3%ADt%C3%A1s-az-%C3%B6sszehasonl%C3%ADt%C3%A1s-funkci%C3%B3val-dbf7351-4022-43a2-a0c4-54d1898702a0>; LibreOffice esetén: Dokumentumverziók összehasonlítása, https://help.libreoffice.org/Common/Comparing_Versions_of_a_Document/hu; hozzáférés: 2018. 11. 01.

64 Tömör összefoglalás, hogyan (nem) érdemes rövidíteni: Thomas BASBØLL: „Against ‘Reductionism’”, *Inframethodology*, 2017. október 31., <http://blog.cbs.dk/inframethodology/?p=1146>; hozzáférés: 2018. 02. 26.

revízió „[A] revízió kényes kérdését sem kellene megkerülni.”⁶⁵ A revízió, az átdolgozás, javítás fontos része annak, hogy a dolgozat elnyerje végleges formáját. Ha kész a szöveged, vagy ahhoz közeli állapotba került, alkalmazd a kritikai forráskezelésnél tanultakat a saját szövegedre. Nézd a dolgozatot a kritikus olvasó szemével, és azonosítsd a gyengébb részeket, ahol erősíteni kellene – esetleg elismerni és magyarázni a gyenge pontokat, explicitté tenni az érvelés korlátait. Mindehhez természetesen nagy segítség, ha nem az utolsó pillanatban készül el a teljes szöveg, és némi pihenő után friss szemmel át tudod nézni a dolgozatot még leadás előtt. Vedd újra elő az értékelési szempontokat, és értékeld magad a szöveged! Hogyan tudnád az utolsó simításokat úgy elvégezni, hogy nagyobb esélyed legyen jó értékelést kapni?

kész Ha biztos vagy benne, hogy reális befektetéssel már nem tudsz érdemben javítani a szövegen (vagy lejárt az idő), akkor elérkezett a búcsú pillanata, amikor elválik a szerző a művétől. Ha kellő gondot fordítottál a szövegre, az látszani fog, és ne zavarjon, hogy egy-két hiba vagy elgépelés benne maradt – ez a legtöbb munkára igaz, ne gátoljon a leadásban a túlzott perfekcionizmus. Az olvasó meg tudja különböztetni, hogy a munkával vele járó néhány tévesztésről van szó vagy pedig hanyag munkáról, amelyet mintha senki nem olvasott volna át, mert könnyen javítható hibákkal van tele. Ha átfogó, koncepcionális problémát találsz a dolgozatban, azt is jobb nem elrejtteni, hanem megfogalmazni dilemmaként – ha máshol nem, a szóbeli védés alkalmával.

védés Néhány tanács a szóbeli védéshez: Alaposan olvasd át a kapott írásbeli értékelést! Ha kaptál kérdéseket, gondold át, hogyan tudnál meggyőzően válaszolni úgy, hogy érzékeltetted, hogyan segített hozzá a válaszadáshoz a dolgozat és az ahhoz végzett kutatás. Merj a kutatás korlátaira utalni, elismerni a gyengeségeket, ugyanakkor hangsúlyozni, hogy ez szükséges volt ahhoz, hogy fókuszált maradjon a szöveg! Magyarázd el, miért ezt a témát, kérdést, hipotézist választottad, miért a választott módszer volt a megfelelő ennek vizsgálatához! Gondolkodj a bíráló és a szóbeliztetők fejével: távolabbról nézve milyen kérdések merülhetnek fel a szöveged, módszertanod és következtetéseid kapcsán? Hogyan hasznosíthatóak az eredményeid a gyakorlatban, mi következik mindabból, amit meggyőzőnek találtál?

⁶⁵ LUKÁCS Zs. Tibor: „A revízió reménye. Az 1933-as négyhatalmi paktum és Magyarország”, *Rubicon* 8, 1. sz. (1997), http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_revizio_remenye_az_1933_as_negyhatalmi_paktum_es_magyarorszag/; hozzáférés: 2018. 02. 26.

AJÁNLOTT IRODALOM

A nagy klasszikus, kitekintéssel arra, hogyan írtak szakdolgozatot a személyi számítógép kora előtt:

ECO, Umberto, *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* Fordította KLUKON Beatrix. Budapest: Gondolat, 1991. [vagy későbbi kiadások]

Egy alapos és jól strukturált áttekintés magyarul:

SZABÓ Katalin. *Kommunikáció felsőfokon*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2002.

Angol nyelven:

BAILEY, Stephen. *Academic Writing: A Handbook for International Students*. 3rd ed. London – New York: Routledge, 2011. [https://www.kau.edu.sa/files/0013287/subjects/academic-writing-handbook-international-students-3rd-ed%20\(2\).pdf](https://www.kau.edu.sa/files/0013287/subjects/academic-writing-handbook-international-students-3rd-ed%20(2).pdf); hozzáférés: 2018. 11. 12.

HOLLIS, Martin. *The Philosophy of Social Science: An Introduction*. A revised and updated edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

THONNEY, Teresa. *Academic Writing: Concepts and Connections*. New York – Oxford: Oxford University Press, 2016.

WESTON, Anthony. *A Rulebook for Arguments*. 3rd ed. Indianapolis: Hackett, 2000. http://confessionalbibliology.com/wp-content/uploads/2016/04/A_Rulebook_for_Arguments__3rd_Ed_.pdf; hozzáférés: 2018. 11. 12.

Ha észrevételed, javaslatod van, vagy csak visszajelzést szeretnél küldeni a szerzőknek, írd az eutud@tatk.elte.hu címre!

Mondhatnánk, hogy nem nehéz szakdolgozatot írni, de ez nincs egészen így: néhány hét alatt például szinte lehetetlen egy jó dolgozatot összehozni. Ám ha valaki időben elkezd, rászánja az időt, és elmerül egy témában, akkor a feladat nem ördögösség, sőt kifejezetten örömteli is lehet. Jelen könyv célja, hogy ebben a folyamatban segítse a diákokat: bemutatja a dolgozatírás szabályait, és támpontot ad ahhoz, hogy a tétlenség vagy tanácsstalanság állapotától miként lehet eljutni lépésről lépésre odáig, hogy körvonalazódjon a dolgozat, és a feladat ne tétova bolyongásnak tűnjön.

Bár a szakdolgozatírás a tudományos munka szabályait követi, nem azért kell szakdolgozatot írni, mert a hóbortos egyetemi oktatók minden diákból tudóst szeretnének faragni. A logikus érvelés, mások álláspontjának megismerése és az ezekre való összeszedett reflexió nem csak a tudományban, hanem az élet minden területén hasznos képesség. A szakdolgozatban a diáknak nincs más feladata, mint kiválasztani a tanult szakmáján belül egy kérdést, amit izgalmasnak talál, és erről meggyőzően, mások érveire válaszolva összeszedett, logikus, elemző dolgozatot írni. A szövegnek arról kell meggyőznie olvasóját, hogy a szerző jártasságot szerzett a területen, és – a formai előírásokat is figyelembe véve – érthetően tudja bemutatni saját álláspontját.

Bízunk benne, hogy ez a jegyzet hozzájárul ahhoz, hogy a szakdolgozatírás folyamata ne csak a diplomaszerezés szempontjából legyen eredményes, de annak során maga a szerző is fejlődjön és gazdagodjon.

ISBN 978-963-489-049-2

9 789634 890492

